

**Završna ocjena o primjenjenosti preporuka datih u Izvještaju:
*Poštovanje ljudskih prava pritvorenih lica i lica na izdržavanju
kazne zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija*
(Nacrt)**

Projekat finansira Evropska Unija
posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori

Ambasada
Savezne Republike Njemačke
Podgorica

Podgorica, mart, 2013.

Ovaj dokument nastao je uz finansijsku pomoć Evropske unije i Ambasade Savezne Republike Njemačke u Podgorici. Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost Akcije za ljudska prava i ni u kom slučaju ne odražava stavove donatora.

UVOD I ZAKLJUČCI

mr Tea Gorjanc-Prelević, koordinatorka projekta (Akcija za ljudska prava) i članovi tima: Milan Šaranović i Velibor Bošković (Centar za antidiskriminaciju EKVISTA), Danilo Ajković (Centar za građansko obrazovanje), Maja Raičević i Jovana Hajduković (Sigurna ženska kuća), Olivera Vulić i Luka Stijepović (Akcija za ljudska prava).

U okviru projekta "Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori", koji su dvije godine sprovodile nevladine organizacije iz Crne Gore – Akcija za ljudska prava, Centar za antidiskriminaciju EKVISTA, Centar za građansko obrazovanje i Sigurna ženska kuća, u saradnji sa partnerima iz inostranstva, Beogradskim centrom za ljudska prava i Letonskim centrom za ljudska prava, najviše energije i vremena uloženo je u monitoring zatvorskih sistema u Crnoj Gori. U okviru projekta, objekte Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija posjetili smo 29 puta, poslali više desetina zahtjeva za pristup informacijama i primili isto toliko odgovora, razgovarali sa predstavnicima uprave ZIKS-a, bivšim zatvorenicima i zaposlenima. Osnovni cilj projekta bio je da nadziremo i ocijenimo primjenu preporuka Evropskog komiteta za spječavanje mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) Crnoj Gori, kao i preporuka koje je dao Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Primjetili smo napredak u otvorenosti uprave ZIKS-a i spremnosti da se građanima omogući uvid u uslove u kojima žive zatvorenici. U prvom dijelu projekta, do juna 2012, nije nam bilo omogućeno da sa zatvorenicima razgovaramo bez pristustva službenika ZIKS-a, međutim, to nam je kasnije omogućeno. Prilikom više razgovora sa nasumično izabranim grupama pritvorenika u istražnom zatvoru i osuđenika u okviru Kazneno-popravnog doma, nismo primili ni jednu primjedbu na zlostavljanje od strane službenika ZIKS-a. Na osnovu toga ocjenjujemo da se postupanje prema pritvorenim i zatvorenim osobama u ZIKS-u značajno unaprijedilo. U 2012. godini, ZIKS je evidentirao ukupno 7 slučajeva prekoračenja upotrebe sredstava prinude, a u 2013. godini nije evidentiran ni jedan takav slučaj. Upravi ZIKS od juna, kada je objavljen preliminarni monitoring izvještaj, do sredine marta 2013. osuđena i pritvorena lica nisu uputila ni jednu pritužbu na zlostavljanje od strane službenih lica. Ombudsman je u istom periodu ispitivao dva slučaja primjene prinude od strane službenika ZIKS i u oba našao da nije bilo zlostavljanja.

U odnosu na efikasno procesuiranje navoda o zlostavljanju, slučaj Marka Đurkovića, iz maja 2012. godine, procesuiran je uz neopravdano kašnjenje od sedam mjeseci, pri čemu je uprava ZIKS policiju o tom slučaju obavijestila tek pet mjeseci nakon što se dogodio. Međutim, od tada, dva slučaja

navoda o zlostavljanju u istražnom zatvoru i paviljonu "A" KPD-a, iz oktobra i decembra prošle godine, procesuirani su bez odlaganja. Takođe, policija je uredno obaviještena o fizičkom napadu drugog osuđenika na osuđenika Igora Milića, i krivični postupak protiv napadača je u toku.

Problem prenaseljenosti ZIKS-a je veoma prisutan. Smještajni kapaciteti su donekle rekonstruisani, ali nisu izgrađeni novi objekti zatvora u Bijelom Polju i Podgorici, kao što je CPT-ju bilo najavljeno 2008. godine. Sada su sredstva konačno obezbijeđena za izgradnju zatvora u Bijelom Polju, zatvora za duge kazne u Podgorici i Specijalne zatvorske bolnice, mada nije izvjesno kada će se početi sa izgradnjom i kada će ti objekti biti u funkciji. U KPD-u trenutno borave 244 osobe više od kapaciteta. Iako u pritvoru (istražnom zatvoru) nema više pritvorenih lica nego što ima predviđenih mjesta, i iako je broj protvorenika gotovo upola manji nego 2008. godine, smještaj pritvorenika je i dalje skučen (primjetili smo sobe kao što je jedna na II spratu u kojoj je 11 osoba smješteno u oko 25m², što je daleko od minimalnog međunarodnog standarda od 4m² po osobi). U Kazneno-popravnom domu ZIKS-a posebno su stanovnici paviljona "A" u teškom položaju, imajući u vidu da se tamo npr. 28 osoba nalazi u prostoriji od oko 50m², i sa nedovoljnim grijanjem. Ipak, ohrabruje informacija uprave ZIKS da su predviđena sredstva da se ovaj paviljon naredne godine sruši i umjesto njega podigne novi u skladu sa standardima.

Istražni zatvor u Podgorici treba potpuno rekonstruisati ili za te svrhe izgraditi potpuno novu zgradu, koja bi omogućila boravak u pritvoru u skladu sa evropskim standardima. U skućenim prostorijama, pritvorenici borave zaključani po pravilu 23 časa dnevno i po šest i više godina. Oni osim šetnje u trajanju od sat vremena, koja četvrtkom i petkom u vrijeme posjeta traje samo po pola sata, i mogućnosti da voze dotrajali trenažni bicikl u posebno skućenoj prostoriji, nemaju na raspolaganju nikakvu drugu aktivnost van ćelije, suprotno preporuci CPT-ja koja kaže da bi im trebalo obezbijediti takve aktivnosti u trajanju od 8 časova. Sve u svemu, osobe koje se nalaze u pritvoru, i koje štiti pretpostavka nevinosti, žive pod mnogo gorim uslovima nego osuđenici, i to bi trebalo da imaju u vidu i sudije nadležne da određuju ili produžavaju pritvor. Posjetili smo i jedinog maloljetnika koji je ove godine bio u pritvoru. Uslovi u kojima je on boravio bili su takođe loši – soba je bila skućena i neokrećena, mada je on, za razliku od drugih pritvorenika, mogao da boravi u šetnji po dvorištu istražnog zatvora tri časa dnevno. Posjete su mu bile omogućene jednom nedjeljno, kao i drugim pritvorenicima, suprotno preporuci CPT-ja da kontakt maloljetnika sa spoljnjim svijetom treba "aktivno promovisati".

DISCIPLINSKE SANKCIJE, MJERE I POSTUPCI

Većina preporuka je primjenjena, dokumentacija o disciplinskim postupcima je uredna, Pravilnik o kućnom redu je dostupan pritvorenim i osuđenim licima. Kažnjavanje samicom u periodu dužem od 21 dan dešavalo se u 10% slučajeva, ali je izdržavanje tih dužih kazni po pravilu ranije prekidano. Prilikom predstojećih izmjena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, treba imati u vidu posljednje CPT preporuke u odnosu na kaznu smještaja u

samicu, posebno to da ona ne bi trebalo da traje duže od 14 dana. Ostaje da se novim Zakonom unaprijede i garancije pravičnosti disciplinskog postupka, produže rokovi za sudsku zaštitu, uredi periodično preispitivanje odluka o usamljenju i premještaju, preciziraju pravni lijekovi protiv tih odluka, itd. Rješenja o premještaju i dalje ne sadrže pouku o pravnom lijeku. Neophodno je podstaći zatvorenike da u slučaju sukoba koriste usluge tima za medijaciju.

TRETMAN

Tretman je ključna komponenta za postizanje svrhe izvršenja kazne zatvora. Međutim, to je ujedno i oblast koja nije značajno unaprijeđena od izvještaja iz juna 2012, pa je bez odlaganja potrebno sprovesti reorganizaciju postojećeg sistema tretmana. U Izvještaju smo naveli da su glavni problemi nedostatak dovoljnog broja kvalifikovanog osoblja i izuzetno brojne vaspitne grupe, koje su u Zatvoru Podgorica brojile i od 60 do 100 lica, a u Bijelom Polju i do 150 lica sa kojima je radio jedan vaspitač. U međuvremenu, osim pripravnika, nije zaposleno dodatno stručno osoblje i još uvijek je praksa da vaspitači ("profesori") pomažu osuđenim licima da pišu molbe, žalbe, zahtjeve i sl, koje onda raznose Upravi, što ih veoma opterećuje, odvlači od angažovanja u struci i onemogućava kvalitetnu realizaciju tretmana, a time i postizanje svrhe izvršenja kazne zatvora. Neophodno je zaposliti dodatno stručno osoblje i precizno definisati djelokrug rada vaspitača u skladu sa njihovim stručnim kvalifikacijama, organizovati kontinuirane obuke za zaposlene o novim metodama rada, obezbijediti programe stručne supervizije i programe za prevenciju "burn-out" sindroma.

Pohvaljujemo primjenu preporuke da se u cilju povećanja mogućnosti za radni angažman zatvorenika izradi biznis plan o unapređenju proizvodnje u ZIKS-u kao mogući put rješavanja tog problema. Obaviješteni smo da stručni tim Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore radi na izradi ovog plana.

Potrebno je jasno definisati planove tretmana na nivou ustanove (programi resocijalizacije, smanjenja recidivizma i unapređenja mentalnog zdravlja osuđenih lica) i realizovati planove u skladu sa individualnim potrebama, osmisлити dodatne i svrsishodne aktivnosti i obezbijediti uslove za njihovu realizaciju.

U skladu sa preporukom CPT, neophodno je promijeniti režim za pritvorenika, čiji je položaj posebno nepovoljan. Nedostatak aktivnosti koje bi se odvijale van ćelija, u kojima neprestano borave, s izuzetkom jednočasovne šetnje, pogubno djeluje na njihovo psihofizičko zdravlje, posebno ako se uzme u obzir da su neki od njih u pritvoru i po 6 i više godina. Posebno je zabrinjavajuće što skoro isti režim važi i za maloljetnike u pritvoru.

Potrebno je dalje intenzivno raditi na izgradnji pospelnog tretmana koji bi doveo do smanjenja recidivizma.

KONTAKT SA SPOLJNIM SVIJETOM

Pohvaljujemo Upravu zbog ispunjene preporuke da Pravilnik o kućnom redu uskladi sa evropskim standardima i ukine praksu da se zabrana kontakta sa spoljnim svijetom koristi kao disciplinska mjera prema pritvorenim i osuđenim licima. Takođe, i licima u istrazi je, uz odobrenje suda, omogućena telefonska komunikacija.

Međutim, način organizacije posjeta je ostao isti tzv. "kabinski" u istrazi, koji ne obezbjeđuje privatnost, ni fizički kontakt između osuđenog lica i posjetioca. Nisu omogućene ni porodične posjete sa djecom u trajanju od 3 sata, zbog nedostatka adekvatnih prostorija. Važeći Zakon o izvršenju krivičnih sankcija ne omogućava pravo na bračnu posjetu vanbračnim i homoseksualnim partnerima.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Urgentno je zapošljavanje dovoljnog broja ljekara i medicinskih tehničara i odgovarajuća stimulacija medicinskog osoblja za rad u zatvorskim uslovima, posebno u vidu obezbjeđivanja godišnjih odmora, odgovarajuće naknade koja podrazumijeva i plaćanje prekovremenog rada. U vezi s nedostatkom dovoljnog broja ljekara, uočen je i novi problem da se ljekarski pregled ne obavlja sistematično u roku od 24h nakon prijema u zatvor.

Neophodno je nabaviti EKG aparate i za zatvore u Podgorici i Bijelom Polju, i upotpuniti ponudu medikamenata. Nabaviti defibrilator i opremiti mini laboratoriju u zatvoru Podgorica.

Neophodno je obezbijediti dio zatvora u kome se uz pojačanu kontrolu obezbjeđuje "odjeljenje bez droga" ili drug-free unit, da bi se onima koji to žele moglo obezbijediti okruženje slobodno od droga.

Primjećeno je da prilikom evidentiranja povreda ljekar ne unosi uvijek u karton zatvorenika i zaključak o tome da li su uočene povrede saglasne sa navodima povređenog lica o načinu njihovog nastanka, u skladu sa preporukom CPT.

U skladu sa Evropskim zatvorskim pravilima, izmijeniti Pravilnik o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora i ukinuti obavezu ljekara da, shodno Pravilniku, prije izvršenja disciplinske kazne upućivanja u samicu, daje precizno i obrazloženo pismeno mišljenje da li je to lice sposobno za izdržavanje samice, a uvesti pravilo da zdravstveni radnik najmanje jedanput na dan obilazi lice smjesteno u samici i brine o eventualnom štetnom dejstvu usamljenja na psihičko i fizičko zdravlje izolovanog lica. Treba uvesti praksu sistematskog obavještanja zdravstvenog radnika nakon smještaja lica u disciplinsku izolaciju.

U protekle četiri godine nije ispunjena preporuka CPT-ja i Ombudsmana da se osuđenik Milan Zeković kome je izrečena mjera obaveznog liječenja u psihijatrijskoj ustanovi hitno uputi u takvu odgovarajuću zdravstvenu ustanovu u Crnoj Gori ili inostranstvu.

ZAPOSLENI

U toku je prijem službenika u skladu sa novom sistematizacijom radnih mjesta. Ovaj postupak će obezbijediti povećan broj službenika i da radna mjesta pokrivaju osobe sa odgovarajućim stepenom stručnosti. Obezbijeđen je dodatak na martovsku platu zbog otežanih uslova rada i plaćanje prekovremenog rada. Međutim, još uvijek se vode sporovi zbog ranijih dugovanja prema zaposlenima. Sredstva za nove uniforme su obezbijeđena.

Povećan broj službenika koji bi trebalo da počnu da rade u narednim mjesecima, trebalo bi da obezbijedi manji pritisak na zaposlene u ZIKS-u, posebno na one u sektorima obezbjeđenja i tretmana. Međutim, smatramo da u odnosu na ljekare i medicinske tehničare Aktom o sistematizaciji i dalje nije predviđeno dovoljno izvršilaca, da je ZIKS-u potrebno i više od 3 ljekara (trenutno postoji samo 1) i 10 tehničara na 1300 osoba.

Očekujemo da povećan broj zaposlenih omogući svima i neophodnu pauzu (vrijeme u kome se može isključiti puna pažnja - "time-out"). Očekujemo i da će program obuke za sprečavanje sagorevanja na poslu ("burn-out"), početi da se primjenjuje i da će ova obuka biti obezbijeđena svima koji su u stalnom i neposrednom kontaktu sa pritvorenim i osuđenim osobama.

ISPUNJAVANJE PREPORUKA EVROPSKOG KOMITETA ZA SPRJEČAVANJE MUČENJA (CPT) I NVO MONITORING TIMA

Od ukupno 164 preporuke koje je naš monitoring tim dao u junu 2012. godine,

- primjenjene su 53 preporuke (32%);
- djelimično je primjenjeno 50 (31%),

- nije primjenjeno 61 (37%).

Dakle, oko dvije trećine preporuka je primjenjeno u potpunosti ili djelimično, dok jedna trećina nije.

Od ukupno 59 preporuka, koliko je Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) uputio Vladi Crne Gore u odnosu na ZIKS, u izvještaju o posjeti Crnoj Gori od 15. do 22. septembra 2008. godine, čiju smo primjenu ispitivali tokom ovog projekta, ostalo je neprimjenjeno još 17 preporuka (ili 28%), dok su 42 primjenjene potpuno ili djelimično. Kada se to uporedi sa rezultatom iz juna 2012, vidi se da je u posljednjih 8 mjeseci potpuno primjenjeno čak 20 CPT preporuka, za koje smo ranije konstatovali da uopšte nisu bile primjenjene, tako da napredak jeste veoma značajan.

Novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija i Zakon o alternativnim sankcijama, izgradnja novih objekata ZIKS-a i prijem doadtnih službenika trebalo bi da doprinesu da zatvorski sistem u Crnoj Gori bude na sasvim zavidnom nivou, potpuno usklađen sa evropskim standardima.

Na kraju želim da se u ime tima monitora koji su radili na ovom projektu, posebno zahvalim na saradnji gospođi Slavici Rabrenović, pomoćnici ministra pravde na čelu Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija i gospodinu Miljanu Peroviću, direktoru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, njegovim pomoćnicima i načelnicima zatvora. Imali smo utisak da saradjujemo sa kolegama sa kojima dijelimo zajedničke ciljeve. Čestitam Vam na onome što ste postigli u posljednjih osam mjeseci i želim mnogo uspjeha u ostvarenju svih planova.

Konačno, posebnu zahvalnost dugujemo donatorima, Evropskoj uniji, odnosno Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Ambasadi Savezne Republike Njemačke u Podgorici, bez kojih svi rezultati ovog našeg projekta ne bi bili mogući, uključujući knjige koje smo obezbijedili za službenike ZIKS-a, brošura za pritvorena i osuđena lica koja će uskoro biti u štampi i kratki dokumentarni film koji se upravo završava ne bi bili mogući.

SPREČAVANJE I ZAŠTITA OD ZLOSTAVLJANJA

U 2012. godini, ZIKS je evidentirao ukupno 7 slučajeva prekoračenja upotrebe sredstava prinude, u 2013. godini nije evidentiran ni jedan takav slučaj. Upravi ZIKS od juna, kada je objavljen preliminarni monitoring izvještaj, do sredine marta 2013. osuđena i pritvorena lica nisu uputila ni jednu pritužbu na zlostavljanje od strane službenih lica. Od juna 2012, članovi NVO tima u razgovorima sa grupama pritvorenih i osuđenih lica (u dnevnim boravcima, u njihovim sobama), bez prisustva stražara, nijesu obaviješteni o zlostavljanju od strane službenika ZIKS. Ombudsman je u istom periodu ispitivao dva slučaja primjene prinude od strane službenika ZIKS i u oba našao da nije bilo zlostavljanja. Procesuiranje dva slučaja prekomjerne upotrebe sile od strane službenika u istražnom zatvoru iz maja i oktobra 2012. godine je u toku.

ZIKS treba da obezbijedi da se svaki slučaj navoda o zlostavljanju bilo od strane službenika ili drugih zatvorenika, odmah prijavi nadležnim organima za krivično gonjenje (policiji i državnom tužiocu). U jednom slučaju je bilo neopravdanog kašnjenja od 5 mjeseci sa prijavom navoda o prebijanju pritvorenika, ali je naknadno uspostavljena praksa da se policija odmah obavještava.

Novi Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, čiji se nacrt priprema, treba da obezbijedi sve neophodne garancije, u skladu sa preporukama CPT, za sprečavanje zlostavljanja, koje smo naglasili u Izvještaju.

PREPORUKA	NAPOMENA ZIKS-a	PRIMJENA
1. Direktor ZIKS-a mora svim zaposlenima da prenese jasnu poruku da ni fizičko ni verbalno zlostavljanje zatvorenika nije prihvatljivo i da će se svi takvi slučajevi kažnjavati u skladu sa zakonom. (CPT)	Upućena je naredba sa jasnom pisanom porukom i istaknuta u kancelarijama dežurnih službenika obezbjeđenja. Obavljeni su razgovori sa šefovima smjene, dostavljen im izvod iz Pavilnika o vršenju službe obezbjeđenja.	<u>Preporuka primijenjena</u> <i>Dodatno: Prateća obuka pripadnika sektora za obezbjeđenje bi trebalo da obezbijedi da svi razumiju termine fizičko i psihičko zlostavljanje, i da ne bude zabune oko njihovog značenja.</i>

<p>2. Precizirati Pravilnik o načinu vršenja službe obezbjeđenja, naoružanju i opremi službenika obezbjeđenja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija tako što će se uvrstiti upozorenje da je, kada se otpor suzbije, zabranjeno i kažnjivo nastaviti s primjenom sile, odnosno kažnjavati primjenom sile. (CPT)</p>	<p>2. Sadašnji Pravilnik je u skladu sa važećim ZIKS koji ne dozvoljava upotrebu sredstava prinude kada za to prestanu razlozi, odnosno kada bude savladan otpor. Donošenjem novog Zakona izvršiće se usklađivanje svih akata.</p>	<p><u>Preporuka nije primijenjena</u></p> <p>ZIKS u čl. 61, navodi da se sredstva prinude primjenjuju "samo kada je to neophodno da se spriječi otpor...", što je nesporno. Međutim, smatramo da bi podzakonski akt to trebalo dalje da precizira, jer je u praksi dokazano da se sila zloupotrebljavala najčešće na takav način.</p>
<p>3. Svim pripadnicima službe obezbjeđenja, koji su već u kontaktu sa osuđenima, obezbjediti posebno prilagođen program obuke u cilju usvajanja fizičkih i psiholoških vještina za održavanje reda uz sprječavanje zlostavljanja i smanjivanje napetosti.</p>	<p>Po programu rukovanja sredstvima prinude tokom aprila i maja 2012. godine, 118 službenika Sektora obezbjeđenja sa zvanjem stražara pohađalo kurs i položilo ispit o sticanju zvanja stražara. Ovaj ispit podrazumijeva i poznavanje relevantnih propisa.</p> <p>Kurs "Rukovanje oružjem, organizovanje i izvođenje gađanja" pohađalo 98 službenika obezbjeđenja.</p> <p>Kurs "Usvajanje fizičkih vještina i rukovanje sredstvima prinude za održavanje reda uz sprječavanje zlostavljanja i smanjenja napetosti među osuđenim licima", pohađalo 118 službenika obezbjeđenja.</p>	<p><u>Preporuka primijenjena</u></p> <p><i>Međutim, u okviru sadržaja programa nije primjećena posebna tema - ljudska prava lica lišenih slobode kao posebna tema, ili, pojam zabrane mučenja i drugog zlostavljanja.</i></p> <p>Pregledani su programi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uvodnog kursa (Nastavni plan i program obrazovanja državnih službenika i namještenika Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija); - specijalističkog kursa "Rukovanje oružjem, organizovanje i izvođenje gađanja"; - specijalističkog kursa "Usvajanje fizičkih vještina i rukovanje sredstvima prinude za održavanje reda uz sprječavanje zlostavljanja i smanjenja napetosti među osuđenim licima", - specijalističkog kursa "Usvajanje psiholoških

		<p>vještina za održavanje reda uz spriječavanje zlostavljanja i smanjivanja napetosti među osuđenim licima”.</p> <p><i>Mislimo da bi bilo korisno da se službenici upoznaju sa primjerima mučenja i zlostavljanja u zatvoru koji su razmatrani od strane međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava, i zaključcima tih tijela s tim u vezi.</i></p>
<p>4. Obezbjediti da se bez izuzetka vodi evidencija o svakoj primjeni mjera prinude u odnosu na pritvorena i osuđena lica.</p> <p>(CPT)</p>	<p>Posebna knjiga protokola je formirana. Poseban registar u kojem su uloženi predmeti sa spisima formirani su u svim organizacionim jedinicama u kojima su smještena lica lišena slobode uveden je poseban registar za evidentiranje slučajeva upotrebe sredstava prinude u kojem se između ostalog upisuju podaci vezano za početak i trajanje primjene sile.</p>	<p><u>Preporuka primjenjena.</u></p> <p>Vode se registri u svim organizacionim jedinicama.</p>
<p>5. Dopunom propisa obezbjediti da zatvoreniku u odnosu na koga je primjenjena prinuda, budu dostupne sve relevantne izjave koje je on dao, kao i zaključci lekara. (CPT)</p>	<p>Svakom zatvoreniku u odnosu na koga je primjenjena prinuda, dostupne su sve izjave koje je dao, kao i zaključci lekara.</p>	<p><u>Preporuka primjenjena.</u></p>

<p>6. Izmjenom Zakona o izvršenju krivičnih sankcija detaljnije propisati proceduru prilikom primjene sredstava prinude, a posebno predvidjeti da se obezbijedi pregled ljekara u svakom slučaju primjene sile, evidentiranje izjave lica u odnosu na koje je sila primjenjena i izvještavanje o tome nadležnog ministarstva i državnog tužioca. (CPT)</p>	<p>Prilikom primjene sredstava prinude, ZIKS i sada obavještava Ministarstvo pravde i Upravu policije, a zatim, Uprava policije obavještava tužilaštvo. Izrada Zakona o izvršenju krivičnih sankcija je u toku.</p>	<p><u>Preporuka nije primjenjena, jer je zakon još uvijek u izradi.</u></p> <p>Neposredno obavještavanje nadležnog državnog tužioca je u skladu sa preporukama CPT, kao i ostali navodi iz preporuke, kako smo objasnili u Izvještaju, str. 17-20.</p> <p>U praksi se obezbjeđuje pregled ljekara u slučaju primjene sredstava prinude. Evidencija primjene prinude u KPD, primjera radi, pokazuje da su sredstva prinude od juna 2012. do danas, tamo primjenjena svega 2 puta, odnosno u odnosu na dvije osobe prilikom istog incidenta u decembru 2012. (Lončar i Bošković).</p> <p>U zatvoru za kratke kazne, u 2013. godini, u slučaju samopovređivanja primjenjeno je vezivanje u trajanju od 21h uveče do 13h narednog dana. Preporuka CPT je da se vezivanje mjeri satima, a ne danima (Izvještaj, str. 22). U narednom periodu kada se poveća broj medicinskog osoblja, trebalo bi nastojati da se oni više posvete osobama u ovakvom položaju i prate jesu li se smirili i mogu li biti odvezani.</p>
<p>7. Svako prekoračenje ili zloupotreba ovlašćenja mora voditi pokretanju postupka</p>	<p>Ukoliko je pretpostavljeni starješina ili službenik u vršenju službe obezbjeđenja prekoračio ovlašćenja, bilo da je primijenio sredstva prinude u većem obimu od</p>	<p><u>Preporuka djelimično primjenjena</u></p> <p>U periodu od juna 2012. do marta 2013. nije</p>

<p>utvrđivanja krivične ili disciplinske odgovornosti, bez oklevanja i izuzetka. U protivnom, odgovorni rukovodioci, načelnici i direktor ZIKS, treba zbog toga da snose posljedice u skladu sa Krivičnim zakonikom koji propisuje odgovornost za zloupotrebu službenog položaja, nesavjesan rad u službi, prikrivanje krivičnog djela i učinioca i sl. (CPT, 14.4)</p>	<p>dozvoljenog, ili da je zlostavljao osuđeno lice, svakako da se pokreće disciplinski postupak, a ukoliko je osuđenom licu takvim ponašanjem nanijeta povreda zakonom utvrđenog prava, ili su mu nanijete tjelesne povrede, radi daljeg procesuiranja, ZIKS obavještava upravu policije i tužilaštvo.</p>	<p>evidentiran slučaj prekoračenja ili zloupotrebe ovlaštenja. Međutim, u medijski proučenom slučaju navoda o zlostavljanju Marka Đurkovića u istražnom zatvoru 3. maja 2012, ZIKS je obavijestio upravu policije o događaju tek 24.10.2012. godine, a državni tužilac je saslušao Đurkovića tek dva mjeseca kasnije, krajem decembra 2012. Ovakvo postupanje ne zadovoljava zahtjev hitnosti u skladu sa međunarodnim standardima. Takođe, ZIKS je samo protiv dvojice službenika sproveo disciplinski postupak, dok je naknadno državni tužilac pokrenuo krivičnu istragu protiv trojice službenika. Đurković je naveo da su ga bar četvorica službenika udarala, dok su ostali prisutni posmatrali bez protivljenja tom činu. U ovom slučaju izražavamo sumnju u to da disciplinskim postupkom i istragom nisu obuhvaćeni svi koji su aktivnom radnjom ili pristankom na tu radnju bili vinovnici događaja na štetu Đurkovića.</p> <p>Službenik obezbjeđenja istražnog zatvora N.N. u oktobru 2012. primjenio je prekomjernu silu protiv jednog pritvorenika, policija je odmah obaviještena, podnijeta je krivična prijava protiv službenika i tužilac je naredio istragu. Službenik je suspendovan, novčano kažnjen, u međuvremenu vraćen na posao i radi na karauli.</p> <p>U slučaju navoda o prebijanju zatvorenika Boškovića I Lončara, uprava ZIKS je takođe odmah obavijestila policiju. Ovaj slučaj istraživao je i Ombudman i konstatovao da nije bilo dokaza o</p>
---	--	--

<p>8. Dopuniti Pravilnik o načinu vršenja službe obezbjeđenja, naoružanju i opremi službenika obezbjeđenja u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija tako što će se precizirati način upotrebe sredstava prinude u skladu sa standardima CPT, tako da se odgovarajuće spriječi zlostavljanje i pogotovo kažnjavanje primjenom sredstava prinude. (CPT)</p>	<p>8. Nakon donošenja Zakona o izvršenju krivičnih sankcija pristupiće se izradi podzakonskih akata, između ostalih i Pravilnika o načinu vršenja službe obezbjeđenja u kome će biti precizirana posebna ovlašćenja službenika</p>	<p>zlostavljanju. <u>Preporuka nije primjenjena</u></p>
<p>9. Obzirom da više od polovine zatvorenika tvrdi da službenici nose palice, potrebno je uložiti dodatne napore da one budu skrivene od pogleda. (CPT)</p>	<p>9. Izrađen je Prijedlog Pravilnika o uniformama i predat Ministarstvu pravde na dalju proceduru. Prilikom izrade teksta Pravilnika, vodilo se računa da bude prilagođen ovoj preporuci.</p>	<p><u>Preporuka djelimično primjenjena</u></p> <p>U Prijedlogu pravilnika o uniformi nema pomena o načinu nošenja palice, koja nije dio uniforme, već je to "gajka za službenu palicu" koja predstavlja dodatnu opremu (čl. 9), koja se nosi bez ograničenja. Prema navodima uprave ZIKS, nova uniforma će biti takva da će palica moći da se stavi u džep.</p> <p>Prilikom posjeta nismo primjetili službenike koji nose palice.</p>
<p>10. Obezbijediti da službenici ZIKS-a ne koriste improvizovana sredstva prinude, odnosno, da uništavaju sva takva sredstva koja</p>	<p>10. Sve nedozvoljene stvari koja se kod osuđenih ili pritvorenih lica pronađu prilikom pretresa, biće oduzete, čuvane ili uništene u skladu sa Pravilnikom.</p>	<p><u>Preporuka primjenjena</u></p> <p>Pravilnikom o kućnom redu (čl. 112) predviđeno je da se nedozvoljeni predmeti pronađeni kod</p>

<p>pronađu kod zatvorenika, u skladu sa preporukom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda od 16.01.2012.</p>		<p>osuđenika privremeno oduzimaju i da se o tome sačinjava zapisnik. Rečeno nam je da se ovi predmeti čuvaju u posebnom jedinstvenom magacinu u okviru ZIKS-a u Podgorici, ili se uništavaju, zavisi o kojoj vrsti nedozvoljenih predmeta ili supstanci se radi.</p>
<p>11. Izraditi strategiju o sprečavanju nasilja među zatvorenicima. U njenu izradu uključiti stručnjake različitih profila, kao i zaposlene koji su svakodnevno u kontaktu sa osuđenim licima.</p> <p>(CPT)</p>	<p>11. Donesena je Strategija o sprečavanju nasilja među zatvorenicima i sa istom su upoznati zaposleni u svim organizacionim jedinicama u kojima se nalaze osuđena i pritvorena lica.</p>	<p><u>Preporuka djelimično primjenjena</u></p> <p>Obaviješteni smo da je Strategiju izradila radna grupa ZIKS. Ne znamo da li su uključeni stručnjaci različitih profila.</p> <p>Strategija je očigledno dominantno utemeljena u CPT standardima, što je svakako korisno. Izostavljeni su neki standardi koji ZIKS-u ne idu u prilog, kao što je npr. standard da se pritvorenim licima moraju omogućiti svrsishodne aktivnosti van ćelije u trajanju od 8h i sl.</p> <p>Iako predstavlja veoma važnu deklaraciju načela i standarda, osnovni nedostatak strategije je u tome što ne definiše kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve i ne predviđa donošenje akcionog plana, po kome bi se onda ciljevi ostvarivali. Predlažemo da se tekst Strategije na ovaj način dopuni. Tada će postati jasno i šta je od navedenog već primjenjeno, a šta tek treba obezbijediti.</p> <p>Primjedbe u nekim pojedinostima:</p>

<p>12. Povećati broj zaposlenih u sektoru obezbijedenja, a radi zaštite osuđenih i pritvorenih lica od svih oblika nedozvoljenog ponašanja i postupanja. (CPT)</p>	<p>12. Akt o sistematizaciji-predloženo povećanje izvršilaca. U toku je prijem po raspisanom oglasu.</p>	<p>U tački 5 govori se o obavezi da se pritvorenicima omogući jedan sat na otvorenom, što nije u skladu sa zakonom koji predviđa 2 sata (Izveštaj, str. 98, ZKP, čl. 182, st. 2).</p> <p>U čl. 12, "nezavisni organ" o kome se govori u međunarodnim standardima (npr. Evropskim zatvorskim pravilima - EZP, tač. 93) nije organ državne uprave, jer se takav naziva "državni nadzor" (EZP, tač. 92). Prema tome, sudija ili službenik ministarstva pravde ne spadaju u nezavisni organ, pod kakav se podvode u navedenoj tački Strategije.</p> <p><u>Preporuka primjenjena</u></p> <p>Izvjesno je da će se broj zaposlenih službenika u sektoru obezbjedenja povećati.</p>
--	--	--

<p>13. Obezbijediti da se u najvećoj mogućoj mjeri primjenjuju postupci mirenja i medijacije za rješavanje sporova između zatvorenika.</p>	<p>13. Formiran je tim za medijaciju koju čine psiholog, pedagog i defektolog koji imaju iskustvo iz oblasti medijacije i potreban certifikat.</p>	<p><u>Preporuka djelimično primijenjena</u></p> <p>Iako je tim za medijaciju formiran prije više od pola godine, osuđena lica nisu zainteresovana za medijaciju, jer prema navodima načelnika KPD, među njima vladaju sistem i vrijednosti neformalne zajednice. Predlažemo da se razmene iskustva na temu medijacije sa predstavnicima zatvora u Bugarskoj, Sloveniji i Velikoj Britaniji, koji su imali slična iskustva. Razmotriti mogućnost da se u tim kao ad-hoc član uključi i osuđeno lice.</p>
<p>14. U sobama sa većim brojem osuđenih lica instalirati video kamere i sistem za alarmiranje.</p> <p>15. Osigurati da se snimci video nadzora čuvaju duže od sedam dana.</p>	<p>14. Od Agencije za zaštitu podataka o ličnosti zatraženo stručno mišljenje, ali je stiglo mišljenje koje nije doprinjelo donošenju odluke u prilog primjeni preporuke.</p> <p>15. U većini paviljona obezbijeđeno je da se snimci video nadzora čuvaju duže od sedam dana</p>	<p><u>Preporuka nije primijenjena</u></p> <p><u>Preporuka primijenjena</u></p> <p>U nekim djelovima snimci se čuvaju i do 30 dana, a u nekim i manje. Problem je hardveske i softverske prirode. Još uvijek nijesu povezani sistemi. Međutim kada se desi neki incident, obaviješteni smo da se snimak odmah izuzima i koristi u daljem postupku.</p>

DISCIPLINSKI PREKRŠAJI, POSTUPCI I MJERE

Većina preporuka je primjenjena, dokumentacija o disciplinskim postupcima je uredna, Pravilnik o kućnom redu je dostupan pritvorenim i osuđenim licima. Kažnjavanje samicom u periodu dužem od 21 dan dešavalo se u 10% slučajeva, ali je izdržavanje tih dužih kazni po pravilu ranije prekidano. Prilikom predstojećih izmjena Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, treba imati u vidu posljednje CPT preporuke u odnosu na kaznu smještaja u samicu, i posebno to da ona ne bi trebalo da traje duže od 14 dana. Ostaje da se novim Zakonom o izdržavanju krivičnih sankcija unaprijede garancije pravičnosti disciplinskog postupka, produže rokovi za sudsku zaštitu, uredi periodično preispitivanje odluka o usamljenju i premještaju, preciziraju pravni lijekovi protiv tih odluka, itd. Rješenja o premještaju i dalje ne sadrže pouku o pravnom lijeku. Neophodno je podstaci zatvorenike da u slučaju sukoba koriste usluge tima za medijaciju.

Broj	PREPORUKA GLASI	ODGOVOR ZIKS	OCJENA PRIMJENE
16.	Izmijeniti zakonske odredbe i smanjiti period boravka lica u samici na najviše 21 dan (MT; CPT je rekao da je 30 dana previše).	Od ukupno 249 disciplinskih postupaka ("raporta") vođenih u okviru KPD u 2012. godini, u 34 slučajeva izrečena je kazna upućivanja u samicu duže od 21 dana, od toga je 17 kažnjeno maksimalnom kaznom od 30 dana (za bjekstvo i napad na službeno lice). U 2013. godini, od 50 disciplinskih postupaka, bilo je 5 izrečenih kazni od preko 21 dan, jedan osuđenik kažnjen je maksimalnom kaznom od 30 dana. Nijedno lice nije izdržalo ukupno 30 dana, već je ranije	<p><u>16. Preporuka djelimično primjenjena.</u></p> <p>Propisi nijesu izmijenjeni, ali se u praksi srazmjerno rijetko izriče disciplinska kazna upućivanja u samicu na duže od 21 dana (u oko 10% slučajeva). Uočeno je da se kazne koje su duže od 21 dan najčešće prekidaju, tj. ne izdržavaju se u cjelini.</p> <p>CPT je u svom 21. Generalnom izvještaju iz 2011. preporučio da boravak u samici ne</p>

		<p>odobravan prekid kazne.</p> <p>U toku je izrada Zakona o izvršenju krivičnih sankcija i ovo pitanje će biti usklađeno sa međunarodnim standardima, a do tada će se postupati po važećem zakonu.</p>	<p>treba da traje duže od 14 dana.</p>
17.	<p>Sva dokumentacija vezana za disciplinski postupak mora biti uredna, dok se prijava i rješenje moraju dostaviti osuđenim licima sa poukom o pravnom lijeku. Obezbijediti dokaz o urednoj dostavi (CPT).</p>	<p>Sva dokumentacija vezana za disciplinski postupak je uredna, prijava i rješenje sa poukom o pravnom lijeku obavezno se dostavlja osuđenom licu i sa potpisom osuđenog o urednoj dostavi.</p>	<p>17. <u>Preporuka primijenjena.</u></p> <p>Uvidom u knjigu disciplinskih raporta KPD i pojedinačnim predmetima, uvjerali smo se da je dokumentacija uredna i da se na svakom rješenju nalaze potpisi osuđenih lica.</p>
18.	<p>Obezbijediti da lica koja izdržavaju kaznu upućivanja u samicu imaju pravo na posjetu članova porodice i drugih bliskih lica (CPT).</p>	<p>Bez obzira na izrečenu disciplinsku kaznu osuđenom licu redovna posjeta koja predstavlja zakonom utvrđeno pravo nikada se ne dovodi u vezu sa disciplinskim prekršajem. Što je regulisano i Pravilnikom o kućnom redu donesenim u decembru 2012. godine.</p>	<p>18. <u>Preporuka primijenjena.</u></p> <p>U razgovoru sa nekoliko osuđenika, uključujući one koje smo zatekli u samicama, potvrđeno nam je da se ne uskraćuje pravo na redovnu posjetu za vrijeme izdržavanja kazne u samici.</p> <p>Novim Pravilnikom o kućnom redu uskraćivanje redovne posjete za vrijeme izdržavanja kazne nije predviđeno kao vid sankcije.</p>
19.	<p>Uzimajući u obzir rezultate istraživanja među zatvorenicima koji su upućivani u samicu, treba obezbijediti da sva lica koji se upute u</p>	<p>Poštuje se vrijeme koje je domaćim i međunarodnim standardima propisano za boravak osuđenih lica koji izdržavaju</p>	<p>19. <u>Preporuka primijenjena.</u></p> <p>Na osnovu uvida u knjigu dežurstava u</p>

	samicu imaju pravo na boravak na svježem vazduhu u minimalnom trajanju od sat vremena dnevno, u skladu sa zakonom (CPT).	disciplinsku kaznu u samici, da borave na svježem vazduhu najmanje 1 sat dnevno.	Disciplinskoj jedinici i razgovora sa osuđenima i posebno licima koja su zatečena na izdržavanju kazne u samici, zaključeno je da se preporuka sprovodi.
20.	Obezbjediti da se svim licima uruči rješenje o upućivanju u samicu prije nego se tamo i upute, a da se samo izuzetno lica upućuju u samicu prije nego što im se uruči rješenje o tome.	Osuđenim licima kojima je izrečena disciplinska mjera upućuje im se rješenje o disciplinskoj kazni prije smještaja u samicu	20. <u>Preporuka primijenjena.</u> Lica koja su prilikom posjete boravila u Disciplinskoj jedinici (u samicama) potvrdila su nam da su primili rješenje prije upućivanja u samicu.
21.	Prilikom izricanja disciplinske mjere upućivanja u samicu, a nakon što osuđeno lice počinu tri lakše povrede Pravilnika o kućnom redu, načelnik bi trebao biti posebno obazriv i ne dozvoliti da ova mjera bude predmet zloupotrebe i vrsta pritiska na osuđena lica, jer ostavlja mogućnost proizvoljnog tumačenja lakših povreda Pravilnika o kućnom redu od strane službe objezbjeđenja.	Pravilnik o kućnom redu, donesen u decembru 2012. godine, ne propisuje mogućnost da se osuđenom licu izriče disciplinska mjera upućivanja u samicu, nakon što je to lice počinilo tri lakše povrede Pravilnika.	21. <u>Preporuka primijenjena.</u> Novi Pravilnik o kućnom redu ne predviđa kaznu samice u slučaju tri lakše povrede Pravilnika.
22.	U slučaju izricanja kazne boravka u samici, obezbijediti da kažnjena osoba ostvari neposredni kontakt s ljekarem prije upućivanja u samicu.	Nakon izricanja disciplinske mjere osuđenom licu, neposredno pred upućivanje u samicu, zatvorski ljekar utvrđuje da li je osuđeni sposoban za usamljenje i nakon utvrđene sposobnosti upućuje se u samicu.	22. <u>Preporuka ispunjena.</u> Međutim, ova preporuka ne postoji više u Evropskim zatvorskim pravilima. Ono što se ovim pravilima zahtijeva (tač. 43.2) su svakodnevne posjete ljekara osuđenima koji se nalaze u uslovima izolacije.

23.	Obezbijediti da o sposobnosti za upućivanje u samicu ne odlučuje ljekar koji se inače stara o zdravlju zatvorenika protiv koga se vodi disciplinski postupak.	Zdravstvenu zaštitu u org. jedinice ZIKS u Spužu pružaju dva ljekara sa punim radnim vremenom, jedan vrši preglede u Istražnom zatvoru, drugi u KPD i Zatvoru za kratke kazne. Ukoliko se utvrđuje zdravstvena sposobnost pritvorenog lica za izvršenje disciplinske mjere upućivanje u samicu, pregled će izvršiti ljekar koji vrši preglede osuđenih lica i obrnuto.	<p>23. <u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>U drugoj polovini 2012. godine, i ZIKS-u u Podgorici bila su zaposlena 2 ljekara, ali od 1.03.2013, ZIKS ima samo jednog. Vidjeti preporuku gore.</p>
24.	Obezbijediti primjenu preporuke CPT-ja u vezi prava na žalbu povodom premještaja preciziranjem propisa i u praksi. Rješenja o premještaju moraju sadržati osnov i razloge premještaja osuđenog lica kao i pouku o pravnom lijeku (CPT).	Pravo žalbe na rješenje o premještaju u drugu organizacionu jedinicu kao i za sva ostala upravna akta garantuje Zakon o opštem upravnom postupku. Sva rješenja imaju pravnu pouku.	<p>24. <u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Uvidom u više rješenja usvojenih u 2012. i 2013. godini, utvrđeno je da ni jedno rješenje nije sadržalo pouku o pravnom lijeku. Propisi nisu precizirani. Takođe, iako nam je rečeno da su neka rješenja donijeta na zahtjev osuđenika, to se iz samog rješenja ne vidi, već se navodi da se o premještaju odlučivalo samo na zahtjev odsjeka za tretman.</p>
25.	Propisati načelo da usamljenje i premještaj treba da traju najkraće moguće vrijeme, kao i da se odluke o usamljenju i premještaju preispituju npr. svakih mjesec dana ili bar svaka tri mjeseca (preporuka CPT).	Zakonska regulativa ne predviđa vremensko ograničenja po pitanju boravka lica u drugu organizacionu jedinicu. Međutim rješenja o premještaju u drugu organizacionu jedinicu preispituju se jednom mjesečno, a dalji boravak u drugoj organizacionoj	<p>25. <u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Još uvijek nije promjenjen Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, kojim bi ovo pitanje trebalo urediti.</p> <p>U posmatranom periodu bio je samo jedan</p>

		jedinici zavisi od činjenice da li su prestali razlozi zbog kojih su lica premještena.	slučaj usamljenja iz bezbjednosnih razloga, koji je završen otpuštanjem osuđenika u septembru 2012. godine. Izmjenom zakona je neophodno urediti ovo pitanje.
26.	U cilju pravne sigurnosti, precizirati i rok u kome se ovo rješenje mora donijeti, u roku odmah ili, izuzetno, ako razlozi bezbjednosti tako nalažu, najkasnije u roku od 24 h od početka usamljenja ili premještaja. Predvidjeti i da se u slučaju kada rješenje nije donijeto u propisanom roku, može odmah pokrenuti upravni spor, a najkasnije u roku od 30 dana od početka primjene mjere.	Članom 120 Kućnog reda regulisano je: da će nakon sprovedenog disciplinskog postupka i utvrđivanja činjenica, načelnik organizacione jedinice u roku od 48 sati rješenjem odlučiti o disciplinskoj odgovornosti. Ostali rokovi u vezi disciplinskog postupka ili premještaja, ako nijesu drugim aktom regulisani, primjenjuju se iz Zakona o opštem upravnom postupku.	26. <u>Preporuka nije primjenjena.</u> Još uvijek nije promjenjen Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, kojim bi ova pitanja trebalo urediti.
27.	Dopunom Zakona o izvršenju krivičnih sankcija predvidjeti sve garancije pravičnosti postupka koje su sadržane u Evropskim zatvorskim pravilima.	U toku je izrada Zakona u kojem će biti ugrađeni svi međunarodni standardi.	27. <u>Preporuka nije primjenjena.</u> U toku je izrada Zakona o izvršenju krivičnih sankcija. Iako Novi Pravilnik o kućnom redu sadrži mnoge garancije, ne sadrži sve (npr. pravo okrivljenog da predlaže dokaze i poziva svjedoke).
28.	Predlažemo produženje propisanog roka za pokretanje upravnog spora (za sudsku zaštitu) sa 3 na bar 7 dana, imajući u vidu da se zatvorenici nalaze u težem položaju za vođenje sudskih postupaka od lica koja se nalaze na slobodi, a koja na raspolaganju imaju znatno duži rok (30 dana).	Rok od 3 dana se odnosi na podnošenje prigovora direktoru, na rješenje o disciplinskoj odgovornosti i utvrđen je Pravilnikom o kućnom redu. Rok od 30 dana se odnosi na zaštitu pred Upravnim sudom i utvrđen je Zakonom o upravnom sporu i primjenjuje se i na zaštitu	28. <u>Preporuka nije primjenjena.</u> U izvještaju smo se pozvali na čl. 64d Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, u kome se govori o navedenim rokovima za tužbu za sudsku zaštitu.

		osuđenog lica.	
29.	<p>Obavijestiti osuđena lica o uslovima za pristup besplatnoj pravnoj pomoći na osnovu Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Dopunom ovog zakona, omogućiti licima koja se nalaze na izdržavanju kazne, a slabijeg su imovnog stanja, da imaju pristup besplatnoj i nepristrasnoj pravnoj pomoći u disciplinskim postupcima koji se protiv njih vode.</p>	<p>Osuđena lica se uvijek obavještavaju o uslovima za pristup besplatnoj pravnoj pomoći koja se pruža u ZIKS-a kada su na izdržavanju kazne zatvora Unutar ZIKS imaju pravo na pravnu pomoć.</p> <p>Dostupna im je i Brošura o besplatnoj pravnoj pomoći Crne Gore.</p>	<p>29. Preporuka je djelimično primjenjena, u dijelu koji je u nadležnosti ZIKS.</p> <p>Postoje brošure o besplatnoj pravnoj pomoći Osnovnog suda u Podgorici, koje su dostupne osuđenima. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći još uvijek nije promijenjen.</p>
30.	<p>Obezbijediti da sva osuđena lica budu blagovremeno i u kontinuitetu upoznata sa svojim pravima i obavezama.</p>	<p>Prilikom prijema sva osuđena lica se upoznaju o svojim pravima i obavezama i oni to potvrđuju svojim potpisom. Na raspolaganje stavljeni zakonski i podzakonski akti koji regulišu izvršenje krivičnih sankcija.</p>	<p>30. Preporuka je načelno primjenjena.</p> <p>Iako su nam osuđena lica potvrdila da sada znatno lakše dolaze do Pravidnika i drugih propisa, na zahtjev, razgovarali smo i sa onima koji ne znaju za dostupne pravne lijekove. Predlažemo da se jednostavnom brošurama svim osuđenima predoče pravna sredstva koja im stoje na raspolaganju.</p>
31.	<p>Svi osuđenici moraju biti upoznati sa sadržinom Pravidnika o kućnom redu. Uprava ZIKS-a ga mora učiniti dostupnim svim osuđenim licima. Idealno bi bilo obezbijediti Pravidnik o kućnom redu u vidu brošure koja bi se dostavljala svakom osuđenom licu prilikom prijema. U međuvremenu, obezbijediti dovoljno primjeraka</p>	<p>Obezbijeden Pravidnik o kućnom redu koji je dostavljen u svaki svaki boravak i biblioteku, kao i zatvorsku biblioteku. Pravidnik o Kućnom redu za izdržavanje kazne zatvora i Pravidnik za izvršenje pritvora prevedeni na engleski i albanski jezik i učinjeni dostupnim strancima koji u ZIKS izdržavaju kaznu zatvora ili pritvora.</p>	<p>31. Preporuka je primjenjena.</p> <p>Prilikom posjete monitoring tima u dnevnim boravcima paviljona nije bilo Pravidnika o kućnom redu, ali iz razgovora sa osuđenim licima smo saznali da se u svim biblioteka nalazi Pravidnik i da im je dostupan.</p>

	Pravilnika za zatvorsku biblioteku, kako bi ih mogli izdavati osuđenim licima na njihov zahtjev. Za potrebe stranaca i strankinja koji ne razumiju jezik, obezbijediti prevod Pravilnika na nekoliko svjetskih jezika.		
32.	U slučaju samopovređivanja ispitati psihičko stanje osuđenog lica i podvrgnuti ga, prema potrebi, odgovarajućoj medicinskoj terapiji. U skladu sa tim trebalo bi izmijeniti zakonske propise koji samopovređivanje isključivo tretiraju kao disciplinski prekršaj podložan kazni. Isto tako, u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija treba precizirati da se u slučaju samopovređivanja obavezno mora pribaviti ljekarsko mišljenje i to prije započinjanja disciplinskog postupka.	Svako lice koje se samopovrijedi ili pokuša, bude pregledano od strane psihijatra jer se ovakva ponašanja kod lica lišenih slobode posmatraju najprije kao posledica određenih psihičkih poremećaja. Ukoliko samopovređivanje ili pokušaj nije posledica psihičkog poremećaja, onda to predstavlja teži disciplinski prekršaj.	32. Preporuka je primjenjena. U novom Pravilniku o kućnom redu, samopovređivanje se smatra težim disciplinskim prekršajem, ako nije posledica psihičkog poremećaja. U svakom konkretnom slučaju, traži se mišljenje psihijatra.
33.	Podstaci mirno rješavanje sporova među osuđenicima u svim jedinicama ZIKS.	Formiran je tim kojeg sačinjavaju psiholozi i pedagozi koji su osposobljeni za rad na mirnom rješavanju sporova među osuđenicima-medijaciji.	33. Preporuka djelimično primjenjena, tim za medijaciju je osnovan, ali je ostalo da se osuđenici podstaknu na ovaj vid rješavanja sporova (vidi i gore preporuku br. 13).

USLOVI SMJEŠTAJA

Smještajni kapaciteti su donekle rekonstruisani, ali nisu izgrađeni novi objekti zatvora u Bijelom Polju i Podgorici, što je CPT-ju bilo najavljeno još 2008. godine. Sada su sredstva obezbijedena za izgradnju zatvora u Bijelom Polju, zatvora za duge kazne u Podgorici i Specijalne zatvorske bolnice. Izgradnja neophodne nove zgrade paviljona A u Kazneno-popravnom domu u Podgorici, gdje još uvijek boravi po 28 ljudi u istoj sobi, bez poštovanja minimalnog standarda od 4m² i bez dovoljnog grijanja, posebno je planirana za 2014. godinu.

Međutim, takvog plana nema za istražni zatvor u Podgorici, iako u njegovim skućenim ćelijama, u kojima se takođe ne poštuje standard od 4m², ljudi borave zaključani po 23 h dnevno i po više godina. Apelujemo na nadležne da obezbijede sredstva i planiraju izgradnju i novog istražnog zatvora u Podgorici.

Redni broj	Preporuka upućena	PREPORUKA	TRENUTNO STANJE	OCJENA ISPUNJENOSTI
34		Hitno renovirati i proširiti paviljon "A" u okviru KPD-a (npr. nadograditi sprat) (CPT)	Nedostatak sredstava Kapitalnim Budžetom za 2014. godinu predviđena je rekonstrukcija paviljona „A“. Tokom ove godine biće renovirana kupatila u navedenom paviljonu.	Preporuka nije primjenjena , ali ohrabruje to što je planirana izgradnja nove zgrade u 2014. godini i što su sredstva u tom cilju obezbijedena.
35		Preduzeti mjere da se riješi problem prenaseljenosti i postigne usklađenost s evropskim standardima. Propisati minimalni	Uprava ZIKS preduzima niz aktivnosti na prevazilaženju pitanja prenaseljenosti i uopšte	Preporuka djelimično primjenjena. U većini paviljona nema prenaseljenosti, za razliku od paviljona

		standard slobodnog prostora od 4m ² po osuđeniku, u skladu sa međunarodnim standardom, i poštovati ovaj standard u praksi. (CPT)	poboljšanja uslova boravka lica lišenih slobode. Rekonstrukcijama i adaptacijama skoro svih paviljona kapacitet je povećan za smještaj određenog broja lica, tako da su se, u pojedinim objektima, smještajni kapaciteti u dobroj mjeri približili evropskom standardu.	„A“, u kojem se ni približno ne poštuju standardi za smještaj osuđenih lica (28 kreveta na oko 50 m ²). U paviljonu "F" postoje sobe u kojima boravi 6 lica na najviše 16 m ² . U istražnom zatvoru još uvijek postoji problem nepoštovanja standarda (npr. soba sa 11 pritvorenika na 25m ² , II sprat, soba L3), mada je stanje mnogo bolje nego ranijih godina (broj pritvorenika ne prelazi 300, kapacitet je 370 kreveta, a 2008. je bilo i preko 500 osoba u pritvoru u Podgorici). Međutim, sve to treba sagledati u kontekstu pritvorenika koji u skućenim pritvorskim ćelijama borave zatvoreni po 23 časa dnevno i po <i>više godina</i> . Sve to zajedno posmatrano predstavlja postupanje koje se ne može smatrati čovječnim (humanim).
36		Izgraditi, u skladu s planom, novi zatvor za duge kazne u Podgorici.	Akcionim planom Vlade Crne gore i Master Planom planirana je izgradnja zatvorske bolnice, Zatvora za duge kazne i Zatvora Bijelo Polje čime će se od prenaseljenost rasteretiti i osali objekti.	Preporuka nije primjenjena , ali je izgradnja planirana i sredstva su obezbjeđena.
37		Srušiti neuslovne barake na tzv. "ekonomiji"	Adaptirano je više objekata na	Preporuka djelimično primjenjena.

		(paviljon "E" u okviru KPD) i izgraditi nove objekte za smještaj osuđenika.	ekonomiji za smještaj oko 30-40 ljudi. Ostali objekti će biti srušeni i izgrađeni novi kada se za to steknu uslovi.	
38		Izgraditi, u skladu s planom, Specijalnu bolnicu.	Izgradnja zatvorske bolnice, planirana je Akcionim planom Vlade Crne Gore i Master Planom; Razvojna banka Savjeta Evrope će finansirati 3 objekta, sredstva su već obezbjeđena.	Preporuka nije primjenjena , ali je izgradnja planirana i sredstva su obezbjeđena.
		Paviljon A		
39		Obezbijediti propisanu posteljinu, uključujući jastuke i jastučnice, koji bi bili dostupni svakom osuđeniku. Informaciju o mogućnostima korišćenja zatvorske posteljine obavezno učiniti dostupnom svakom osuđeniku i pritvoreniku.	ZIKS obezbjeđuje posteljinu za sva lica lišena slobode, ali dozvoljava i korišćenje vlastite posteljine. Krojačka radionica servisirana, osposobljena 4 osuđena lica za rad u radionici, sašiveno je 2500 čaršafa i 1300 jastučnica, sašiveno 100 radnih odijela za osuđena lica.	Preporuka djelimično primjenjena. Osuđenik iz paviljona A, stranac, nije znao da ima pravo na posteljinu i kome je jedan od osuđenika pozajmio svoju. Još nekoliko osuđenika je potvrdilo da se uprava zatvora "nije pretrgla da ih obavijesti o pravu na posteljinu..." S druge strane, neki drugi osuđenici su nam potvrdili da su bili obaviješteni. Ovaj problem nedovoljne obaviještenosti mogao bi se riješiti

				davanjem brošure svima na prijemu u zatvor.
40		Ako je izbor osuđenika da sami brinu o čistoći svoje posteljine ili odjeće, obezbijediti mogućnost sušenja veša u nekoj odvojenoj prostoriji, da to ne bi činili u sobama u kojima spavaju.	U jednom dijelu paviljona omogućeno je sušenje posteljine na otvorenom.	Preporuka djelimično primjenjena.
41		Paviljon A je neophodno rekonstruisati (npr. nadogradnjom sprata) da bi se riješio problem prenaseljenosti. U međuvremenu okrečiti.	Kapitalnim budžetom za 2014. godinu ministarstvo pravde i ZIKS su predložili izgradnju novog A paviljona.	Preporuka nije primjenjena. Problem prenaseljenosti je i dalje prisutan – u spavaoni od 50 kvadratnih metara je smješteno 28 osuđenih lica na krevetima na sprat. Okrećeno jeste, djelimično.
42		Povesti više računa o higijeni sanitarnih prostorija i nabaviti novu sanitarnu opremu.	Od juna 2012, 30.000 eura uloženo je u sanitarnu opremu; 30.000 eura planirano za ovu godinu.	Preporuka je primjenjena. U većini paviljona je popravljena sanitarna oprema, u zatvoru za kratke kazne se upravo rekonstruišu kupatila u svakoj sobi.
43		Obezbijediti odgovarajuće grijanje i hlađenje	Instalirani su klima uređaji u svim dnevnim boravcima i po hodnicima. Odlukom direktora omogućeno da zatvorenici posjeduju mobilni klima uređaj (ventilator na vodeno hlađenje) u ljetnim	Preporuka djelimično primjenjena. U spavaonicama i sobama postoje ugradni radijatori kao i drugi uređaji za grijanje koji su vlasništvo osuđenih lica, ali se osuđenici i dalje žale na grijanje, a prilikom posjete je uočeno da u dnevnom boravku koji prima oko

			mjesecima.	<p>30 lica postoji samo jedan radiator. Klima uređaji postoje u hodnicima, ne i u sobama.</p> <p>U paviljonu A, u najbrojnijoj sobi za 28 lica postoje samo 3 radijatora, koja ne mogu da se koriste istovremeno sa televizorima, zbog problema sa električnim instalacijama.</p>
44		U kancelariji za vaspitače uvesti video nadzor.	Nije planirano projektom	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>U anonimnom istraživanju sprovedenom u martu 2012, osuđenici su navodili i kancelarije vaspitača kao mjesta na kojima se sprovodilo zlostavljanje, posebno u paviljonu A.</p>
45		Osposobiti posebnu prostoriju za pušače, a u svim hodnicima i spavaonama postaviti oznake zabrane pušenja (važi za sve objekte ZIKS).	Zbog nedovoljnih smještajnih i drugih kapaciteta u objektima u kojima se smještaju lica lišena slobode nijesu stvoreni uslovi za izdvajanje prostorije za pušače. U svim objektima postavljene su na odgovarajućim mjestima oznake o zabrani pušenja.	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>I dalje se puši po spavaonama. Pokušava se da se formiraju nepošačke sobe, ali to nije moguće obezbijediti uvijek.</p>
46		Obavjestiti sva zatvorena lica da imaju pravo na zatvorsku posteljinu, kao i da imaju pravo da im se zatvorska ili lična posteljina redovno	Osuđenim licima dostupna su sva akta kojima se reguliše život i rad za vrijeme boravka u ZIKS.	<p>Preporuka djelimično primjenjena.</p> <p>Razgovarali smo sa više lica,</p>

		pere u vešeraju.	Aktom o kućnom redu regulisano je da sva osuđena lica u KPD obaviještena su sa pravom na zatvorsku posteljinu kao i da se dozvoljava korišćenje vlastite posteljine. Prilikom prijema potpisuju izjavu da su upoznati sa Pravilnikom o kućnom redu.	pogotovo u istražnom zatvoru i paviljonima C i A koji nisu znali za mogućnost vešeraja ili dobijanja posteljine. S druge strane, u paviljonu B i D su rekli da znaju.
		Paviljon B		
47		Ugraditi centralno grijanje u službenim prostorijama.	Ugrađen je klima uređaj	Preporuka primjenjena.
		Paviljon C		
48		Obezbijediti nove tuš baterije i sprječavati njihovo uništavanje.	Urađeno 7 tuš kabina u sobama u kojima su smještene osuđena lica. Pravilnikom o kućnom redu precizirana materijalna odgovornost osuđenih lica za štetu nanijetu imovini ZIKS.	Preporuka primjenjena. Tuš kabine su zamijenjene u zajedničkoj kupaoni.
49		Izgraditi nadstrešnicu u dvorišnom dijelu paviljona C i omogućiti nabavku sportskih rekvizita.		Preporuka nije primjenjena. Dvorišni dio paviljona C je i dalje veoma mali za šetnju, bez ikakve nadstrešnice što ga

				<p>čini neupotrebljivim u slučaju kiše i ostalih vremenskih neprilika, a pored toga, paviljon ne posjeduje sportske rekvizite niti bilo kakav košarkaški teren – npr. koš.</p> <p>Preporučujemo da nadstrešnica bude od providnog materijala, da bi omogućila osmatranje sa karaule.</p>
50		Povesti više računa u vezi s uništavanjem zatvorske opreme, na način da se osuđenici upoznaju sa odgovornostima koje za to propisuje Pravilnik o kućnom redu.	Od juna 2012. godine donijeto više rješenja o materijalnoj odgovornosti za uništavanje imovine ZIKS-a. Materijalna odgovornost za štetu precizirana Pravilnikom.	Preporuka primjenjena.
		Paviljon D		
51		Omogućiti korišćenje zatvorske posteljine.	Nabavljene su dovoljne količine posteljine i raspoređene po svim objektima u kojima je posteljina nedostajala, odnosno nije bilo dovoljno.	<p>Preporuka primjenjena.</p> <p>Osuđenici su informisani o pravu na korišćenje zatvorske posteljine, u ovom paviljonu nije bilo ove vrste primjedbi.</p>
52		Učiniti dostupnim informacije o korišćenju vešeraja.	Sa informacijom o korišćenju vešeraja osuđenici su upoznati kao i sa pravom na korišćenje zatvorske posteljine.	<p>Preporuka primjenjena.</p> <p>Jedan broj osuđenika koristi vešeraj, oni koji imaju rjeđi kontakt sa porodicom kojoj bi slali posteljinu na</p>

				pranje.
53		Rasteretiti sobe koje su brojnije.	ZIKS se već duži niz godina suočava sa problemom nedostatka smještajnih kapaciteta. U „D“ odjeljenju pojedine sobe povremeno su brojnije od stvarnih smještajnih kapaciteta. Koliko god je moguće nastojimo osuđena lica ravnomjerno rasporediti ne samo po sobama nego i paviljonima.	Preporuka djelimično primjenjena. U vrijeme posjete nije bilo prekobrojnih u sobama u ovom paviljonu.
		<i>Poluotvoreno odjeljenje</i>		
54		Nabaviti lasersku opremu za video nadzor	Potrebna projektna dokumentacija i sredstva	Preporuka nije primjenjena.
55		Srušiti trošne barake i izgraditi nove, po standardima, koje bi imale veći broj ležajeva i adekvatnije uslove za boravak.	Još nijesu stvoreni uslovi za rušenje baraka jer sredstva za izgradnju novih nijesu obezbijeđena. U međuvremenu sve barake u okviru POO su renovirane i adaptirane tako da su stvoreni solidni uslovi za	Preporuka djelimično primjenjena.

			boravak u njima.	
56		Proširiti platenik i farme.	U toku je priprema biznis plana u saradnji sa Ekonomskim fakultetom u Podgorici.	Preporuka nije primjenjena , ali pozdravljamo izradu biznis plana, koji je jedna od ispunjenih preporuka.
		Zatvor za kratke kazne		
57		Nadogradnjom prostorija od po 50-tak kvadrata na postojećem objektu, značajno bi se izbjegla prebukiranost smještajnog kapaciteta i time bi se ispoštovali međunarodni standardi u vezi sa smještajem i uslovima boravka osuđenih lica.	U toku je rekonstrukcija dijela objekta Zatvora za kratke kazne gdje će biti povećani smještajni kapaciteti.	Preporuka djelimično primjenjena. Rekonstrukcijom koja podrazumijeva zamjenu zajedničkih kupatila, kupatilima u svakoj sobi, obezbijediće se dodatna soba u svakom odjeljenju, pored izvjesno boljeg komfora, ali to neće obezbijediti onoliko prostora koliko bi se dobilo nadogradnjom sprata. U međuvremenu smo obaviješteni od uprave ZIKS da nadogradnja sprata na toj zgradi nije moguća iz tehničkih razloga.
58		Osposobiti biblioteku.	Rekonstrukcijom objekta određena je prostorija za biblioteku.	Preporuka je primjenjena , mada je biblioteka koju smo zatekli krajnje oskudna. Obaviješteni smo da je planirana i centralna biblioteka za sve zatvore, odnosno paviljone.

59		Sobu za strance rasteretiti, tako što će se iznijeti suvišni kreveti.	Trenutno se izvode radovi na renoviranju prostorija za strance.	Preporuka je primjenjena. U vrijeme posjete, u martu 2013, u zatvoru nije boravio ni jedan stranac. Ovakva situacija je izuzetno rijetka.
60		U dvorištu dozidati nadstrešnicu - sklonište od vremenskih neprilika.		Preporuka je primjenjena. Međutim, prilikom posjete u martu 2013, cijeli sportski teren u dvorištu bio je poplavljen, što bi u perspektivi trebalo sanirati.
<p>Istražni zatvor Podgorica</p> <p>Većina prostorija u Istražnom zatvoru već je renovirana, poboljšani su uslovi boravka, kao i prostor za šetnju. Međutim, i dalje ostaje problem neispunjavanja standarda od najmanje 4m² po osobi što, u kombinaciji sa činjenicom da pritvorenici provode zaključani po pravilu 23 h dnevno u takvim skućenim prostorijama (pritvorenice 22 h), predstavlja nečovječno postupanje. Zbog toga bi i sudovi pritvor morali da određuju krajnje restriktivno i, posebno, da ne dozvole da u se u njemu boravi više godina, što predstavlja kršenje evropskih standarda. Zalažemo se za izgradnju potpuno nove zgrade istražnog zatvora, u kojoj će biti moguće primjeniti standard CPT-ja da pritvorenici više časova dnevno provode u aktivnostima van ćelija.</p>				
61		Izgraditi novu zgradu Istražnog zatvora, u kojoj bi se organizovale sobe sa manje kreveta, poštovao standard od 4m ² , i obezbjedile prostorije za dnevni boravak sa kompjuterima i drugim mogućnostima za aktivnosti van ćelija.	Mjera je djelimično realizovana zbog nedostatka finansijskih sredstava u Budžetu.	Preporuka nije primjenjena. Nažalost, nismo obaviješteni ni da je bilo kojim planom predviđeno da će se u budućnosti obezbijediti novi istražni zatvor.
62		Do izgradnje novog zatvora, renovirati	Rekonstrukcija Istražnog	Preporuka je primjenjena.

		postojeće smještajne kapacitete, okrečiti sve sobe.	zatvora je u završnoj fazi.	Veći dio soba je okrečen, a krečenje je planirano i u preostalim sobama. Sanitarni čvorovi postoje u sobama i u zajedničkom kupatilu.
63		Renovirati i prostorije koje se trenutno ne koriste.	Prostorije koje nijesu korišćene renovirane su i namijenjene za arhivu, magacin i eventualno mini biblioteku.	Preporuka je primjenjena sve prostorije su u funkciji. Međutim, ove prostorije, nekadašnje samice, sada se koriste za vežbanje na trenažnim biciklima, ali su izuzetno uske i neadekvatne toj namjeni.
64		U ženskom dijelu Istražnog zatvora, postaviti u kupaonama neprovidne zavjese, kako bi se obezbijedila privatnost pritvorenicama.	U kupaonicama su postavljene, neprovidne zavjese	Preporuka je primjenjena.
65		Adaptirati posebne prostorije za samice u Istražnom zatvoru – Podgorica.	U toku je rekonstrukcija.	Preporuka je primjenjena.
<p>Bijelo Polje</p> <p>Zaključak: Iako je CPT u izvještaju iz 2009. konstatovao da vjeruje da će vlasti učiniti sve da se gradnja novog zatvora u Bijelom Polju završi na vrijeme, to se do danas nije desilo, ali su obezbjeđena sredstva i gradnja je planirana.</p>				
66		Izgraditi, u skladu s planom, novu zgradu zatvora u Bijelom Polju (preporuka CPT)	Izgradnja planirana Master planom, sredstva obezbjeđena.	Preporuka nije primjenjena , ali je gradnja planirana i sredstva su obezbjeđena.
67		Do izgradnje nove zgrade zatvora u Bijelom	Direkcija za javne radove	Preporuka nije primjenjena , mada

		Polju, prioritetno dograditi prostorije – dnevni boravak i disciplinske ćelije, za osuđena lica.	zaključila je ugovor za izvođenje radova na rekonstrukciji POO u Zatvoru Bijelo Polje. Radovi na rekonstrukciji će otpočeti ubrzo	izgleda da će biti ubrzo.
68		Renovirati kupatila i toalete u okviru zatvora za osuđena lica i održavati higijenu (preporuka CPT-a)	U POO urađeni mokri čvorovi u POO, a u zatvorenom odjeljenju nedostaje 1 kupatilo, 1 toalet	Preporuka djelimično primjenjena.
69		Obezbjediti odgovarajući prostor za šetnju osuđenih lica, sa nadstrešnicom za zaštitu od kiše, pogotovo imajući u vidu da osuđenici nemaju ni dnevni boravak (preporuka CPT-a).		Preporuka nije primjenjena, ali će rekonstrukcijom, koja bi trebalod a počne za par mjeseci, ovo biti riješeno prema informacijama uprave ZIKS.
70		Proširiti farme i izgraditi staklenu baštu za uzgajanje povrća i cvijeća.(preporuka CPT-a)	Proširena je farma koka nosilja na oko 5.000. Dio proizvedenih jaja koristi se za ishranu osuđenih i pritvorenih lica, a dio se plasira kroz prodajne objekte u ZIKS i Bazaru.	Preporuka djelimično primjenjena. Staklenik nije proširen. Da li će to biti rentabilno, pokazaće biznis plan.
71		Postaviti više nadstrešnica u svim dvorištima.	Izrađene i postavljene	Preporuka djelimično primjenjena. Nadstrešnice nema u Disciplinskom odjeljenju, u paviljonu C.
72		Podstaci primjenu alternativnih sankcija, posebno rada u opštem interesu, kako bi se	U Ministarstvu pravde u toku je izrada teksta Zakona o	Preporuka nije primjenjena.

		smanjio broj osuđenih lica koji kaznu izdržavaju u zatvoru.	alternativnim sankcijama	
MALOLJETNICI Zaključak: Smještaj maloljetnih lica u istražnom zatvoru ne odgovara standardima.				
73		<p>Obezbijediti po pravilu izdvojen smještaj maloljetnika od odraslih lica prilikom izdržavanja pritvora i kazne maloljetničkog zatvora, bilo kroz osnivanje posebnih ustanova ili adaptaciju prostorija postojećih ustanova. Obezbijediti im poseban tretman.(preporuka CPT-a)</p>	<p>U svim organizacionim jedinicama, osim u Zatvoru Bijelo Polje, formirano je odjeljenje za maloljetnike. U zatvoru Bijelo Polje nema prostorne mogućnosti.</p>	<p>Preporuka djelimično primjenjena. Posebni uslovi za maloljetnike, posebno odjeljenje, obezbijeđeno je u KPD u Podgorici, u okviru paviljona F. Maloljetnici imaju i svoje posebno veliko dvorište, ali bez dovoljno sportskih rekvizita (nema terena za fudbal, košarku, iako je prostora sasvim dovoljno. Sprave za vježbanje su oskudne i dotrajale). U istražnom zatvoru uslovi za maloljetnike su podjednako loši kao i za sve ostale. Prilikom posjete maloljetniku koji je boravio u istražnom zatvoru zapazili smo da se nalazi u ćeliji sa odraslom osobom koja je po procjeni zaposlenog bila optužena za "jedno od lakših djela - izazivanje opšte opasnosti i nedozvoljeno držanje oružja" da ne bi bio sam u ćeliji. Uslovi u ćeliji bili su loši. Jedina razlika u</p>

				odnosu na odrasle je u tome što je maloljetniku omogućena šetnja 3 puta dnevno po sat vremena. (vidjeti i opis primjene preporuke br. 154).
74		Izraditi brošure o smještaju maloljetnika u ZIKS. Sve informacije koje se odnose na režim koji će se ubuduće sprovoditi prema osuđenim ili pritvorenim licima koji su maloljetni, učiniti transparentnima.	Brošura je urađena i maloljetnim licima lišenim slobode učinjena dostupnom.	Preporuka je ispunjena.
75		Obezbjediti posebnu zatvorsku jedinicu za maloljetna osuđena lica.	Kazna maloljetničkog zatvora izvršavaće se u ZIKS. Sada se navedene kazne izvršavaju u odjeljenju za maloljetnike koje je formirano u KPD	Preporuka je primjenjena.
76		Obezbijediti uslove za doslednu primjenu čl.153 Pravilnika o kućnom redu, a izolaciju maloljetnika spriječiti, tako što će im se omogućiti uključivanje u razne vrste aktivnosti shodno članu 154 i 155 pomenutog Pravilnika.	Navedeni članovi su sada članovi 132, 133 i 134.	Preporuka djelimično primjenjena.

OSOBE SA INVALIDITETOM

Zaključak: Kao glavna preporuka ostaje da se u svim organizacionim jedinicama omogući funkcionalan pristup osobama sa invaliditetom kao i

odgovarajući smještaj za pritvorena i osuđena lica koja su korisnici invalidskih kolica, što sada nije slučaj.

77		Sve objekte prilagoditi za osobe sa invaliditetom	Izgrađene su prilazne rampe u KPD u „F“ paviljonu i poluotvorenom odjeljenju	Preporuka djelimično primjenjena. Prilazne rampe su zaista napravljene, ali nijesu po standardima, strme su, nemaju dovoljnu širinu, nemaju ogradu i nijesu adekvatno označene. Nedostaju rampe koje bi omogućile izlaz u dvorište za korisnike kolica ili one koji se otežano kreću u „F“ paviljonu, POO (mada postoji na ulazu, a pošto je poluotvoreno moguće je koristiti nju i za izlazak, no ipak treba zahtijevati rampu i na izlazu u dvorišni dio), i u Zatvoru za kratke kazne (trenutno su radovi na rekonstrukciji i dobili smo uvjerenja Načelnice da će to biti izvedeno na tom izlazu u dvorište). Pristupna rampa na ulazu u Zatvor za kratke kazne (ZKK) je bolja u odnosu na one u drugim jedinicama, no ni ona nije urađena po standardima. Unutar objekta ZKK postoji razlika u nivou poda od 5-6 cm koju treba premostiti rampom (to je dio u blizini ulaza). Pragovi su visočiji nego što bi trebalo, pa bi ih trebalo premostiti malim rampama (što je rečeno da će biti urađeno prilikom rekonstrukcije).
----	--	---	--	---

78		Donijeti Pravilnik o postupanju prema licima sa invaliditetom u ZIKS-u.	Doneseno je Uputstvo o postupanju prema licima sa invaliditetom za vrijeme izvršenja kazne zatvora i pritvora. Urađena je i učinjena dostupnom brošura sa informacijama za zatvorenike sa invaliditetom.	Uputstvo o postupanju treba unaprijediti, jer je korišćena brošura iz Velike Britanije koja nije adekvatno prilagođena.
79		Adaptirati posebnu prostoriju za pretres lica sa invaliditetom, kako bi se na odgovarajući način mogla izvršiti proceduralna ovlašćenja pretresa.	Soba za pretres nije obezbijedena zbog nedostatka smještajnih kapaciteta.	Preporuka nije primjenjena.
80		Obezbijediti odgovarajući smještaj za osuđeničke i pritvoreničke, koji su korisnici invalidskih kolica.	U prizemlju „F“ paviljona obezbijedena je jedna prostorija, zatim u POO takođe jedna i jedna prostorija u Zatvoru za kratke kazne. Odmah je postupljeno po preporuci i osuđenik M. je iz "F" odjeljenja prebačen u zatvor za kratke kazne.	Preporuka nije primjenjena. Soba koja se pominje u prizemlju „F“ paviljona nije prilagođena osobama sa invaliditetom. U sobi je smješteno 6 osuđenika, od kojih dvojica koriste kolica i štace (i kolica i štace), što je previše za tako mali prostor (16 m ²). Lice koje ima amputirane donje ekstremitete kaže da uslovi nijesu dobri. WC, koji je u sklopu sobe, previše je uzan i nemoguće mu je pristupiti kolicima, pa, iako su vrata proširena, praktično je nemoguće ući u njega, jer je male površine. Interesantno je da su pragovi

				<p>premošćeni rampicama. Tako da osobe s invaliditetom koriste WC uz pomoć drugih zatvorenika. Kreveti nijesu opremljeni odgovarajućom opremom (npr. trapez za podizanje iz ležećeg položaja. Hrana im se donosi u sobu. Kupaonica koja je u neposrednoj blizini nije adekvatna. Ulaz u kupaonicu nije adekvatan, jer vrata nije moguće otvoriti do kraja što predstavlja problem pri ulasku, nema nikakvih držača. Tuš kabine, kojih je 6 (šest), izvedene su tako da im je nemoguće prići kolicima. U kupaonici postoji dovoljno mjesta da se jedna tuš kabina prilagodi. Ako se koriste štake, postoji opasnost od pada tj. povrjeđivanja jer je pod klizav (pločice). Osuđenik M. nam se žalio da je pao u toj kupaonici i da mu je pukla proteza. Kupaonice nekako izvodi uz pomoć drugih. Kaže da je imao „pratioca“ (drugog zatvorenika koji mu je pomagao) koji je premješten negdje drugo.</p> <p>U POO ne postoji soba za lica sa invaliditetom. Postoji soba koju zovu „Bolesnička“ koju su mi pokazali. Soba je apsolutno nepristupačna, počevši od širine ulaznih vrata (70 cm),</p>
--	--	--	--	---

				<p>unutrašnjeg rasporeda, dodatnih vrata za drugi dio sobe i vrata od toaleta do kojih je teško doći. Ova soba je pregrađena iz razloga da bi se omogućilo oboljelom zatovreniku da dobije pomoć kada mu zatreba, tako što je ubačen jedan krevet i tu smješten jedan zatvorenik koji mu je pomoćnik.</p> <p>U Zatvoru za kratke kazne (ZKK) – postoji soba koja je predviđena za smještaj lica sa invaliditetom (četvorokrevetna, u njoj je trenutno smješten zatvorenik sa oštećenjem vida). U okviru ove sobe postoji kupatilo koje je prostranije (iako nije u potpunosti ispoštovan standard) i moguće je ući u njega kolicima. Ne postoje držači i to bi trebalo preporučiti da se uradi. U blizini sobe je ambulanta, kao i trezarija.</p> <p>Zaključak: U POO ne postoje uslovi za smještaj zatvorenika s invaliditetom. U „F“ paviljonu je potrebno prilagoditi toalet i kupaonicu za zatvorenike s invaliditetom, a u međuvremenu pronaći način da se trenutno smješteno lice izmjesti u dio koji je za to adekvatniji (na primjer, u Zatvor za</p>
--	--	--	--	---

				kratke kazne).
81		Redovno ažurirati internet stranicu ZIKS-a, objaviti sve podzakonske akte koji uređuju rad ustanove, kao i ažurirane informacije o brojnom stanju, razvojnim projektima i aktuelnim događajima.	Do sada internet stranica ažurirana je sa podacima o upravi, kontakt osobi za saradnju sa NVO, a u toku je ažuriranje zakonske i podzakonske regulative i ostalih novosti.	Preporuka djelimično primjenjena.
82		Obavjestiti sva pritvorena i zatvorena lica da imaju pravo na zatvorsku posteljinu, kao i da imaju pravo da im se zatvorska ili lična posteljina redovno pere u vešeraju.		Preporuka djelimično primjenjena.
83		S obzirom na to da se zatvorenicima omogućava korišćenje različitih aparata za domaćinstvo uključujući elektonske uređaje, uređaje za grijanje, pripremanje hrane, plinske flaše, i sl. potrebno je Pravilnikom o kućnom redu, regulisati njihovu upotrebu, a u cilju sigurnosti upotrebe i zaštite od požara.	Osuđenim i pritvorenim licima je zabranjeno korišćenje plinskih boca što je potvrđeno pregledom svih prostorija u ZIKS. U toku je donošenje Uputstva o PPZ.	Preporuka djelimično primjenjena.
84		Zabraniti pušenje, osim u posebno označenim prostorima.	U Istražnom zatvoru to nije moguće jer bi svaka soba morala imati posebnu prostoriju	Preporuka nije primjenjena.

			za pušače. Na svim odgovarajućim mjestima istaknut je znak zabrane pušenja.	
85		Osposobiti kompjutersku salu u paviljonima u okviru Kruga.	Formirana je kompjuterska sala u POO, za sada jedan broj kompjutera nalazi se na opravci. U najskorije vrijeme će biti stavljeni osuđenim licima na korišćenje.	Preporuka nije primjenjena.
86		Trebalo bi povećati broj prostorija za bračne posjete i urediti ih.	Okrečene su, ali nije povećan broj.	Preporuka djelimično primjenjena
87		Klimatizovati vešeraj i obezbjediti da ima dovoljno kapaciteta za cijeli ZIKS.	Klimatizovan; ima dovoljno kapaciteta, planirana kupovina nove profesionalne mašine.	Preporuka je primjenjena
<p>Disciplinska jedinica</p> <p>Zaključak: Zvona za poziv u disciplinskim ćelijama su ugrađena, međutim, ostaje preporuka da se uredi prostor za šetnju osuđenika (obezbijede sportski rekviziti, nadstrešnica).</p>				
88		Ugraditi u svim disciplinskim ćelijama zvona za poziv.	Zvona su ugrađena	Preporuka je primjenjena.
89		Ugraditi video nadzor u preostale ćelije i	U toku ove godine kroz	Preporuka djelimično primjenjena.

		dvorišnom dijelu koji je predviđen za šetnju.	nadogradnju video nadzora ova mjera će biti realizovana.	Tri samice imaju video nadzor, tri ne.
90		Postaviti klupu za sjedjenje, sportske rekvizite, trake za trčanje, itd.	Dovoljan broj klupa je izrađen iste postavljene.	Preporuka nije primjenjena. U jednom od tri dvorišta za šetnju u Disciplinskoj jedinici nismo primjetili klupe.
		<i>Dvorište u Krugu</i>		
91		Uslovi za sport i rekreaciju mogli bi biti znatno bolji, uz manja finansijska ulaganja (npr. nabaviti stolove za stoni tenis, postaviti nadstrešnice, obilježiti staze za trčanje...)	Ugrađena traka za trčanje, sto za stoni tenis u Odjeljenju za žene i druge trenažne sprave.	Preporuka primjenjena.
92		Postaviti klupe za sjedjenje u dvorišnom dijelu, ispred paviljona "A", "B" i "D".	Klupe postavljene iza objekata.	Preporuka primjenjena.
		<i>Kuhinja i trpezarija</i>		
93		Učiniti dodatne napore kako bi se svaki osuđenik informisao i o mogućnosti podnošenja pritužbe na kvalitet ili izbor hrane	Svaki osuđenik je informisan o načinu zaštite svojih prava (pravo na ishranu) u okviru institucije i van institucije- Zaštitniku, NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava.	Preporuka primjenjena. Vidjeli smo i neposredno osuđenike koji su nosili molbe i žalbe direktoru na hranu i upoznati smo sa slučajevima obezbijedenja posebnih dijeta. Izgleda da sistem pritužbi funkcioniše.

94		Preispitati kvalitet hrane, imajući u vidu rezultate ankete među osuđennicima.	<p>U skladu sa Pravilnikom o tablicama ishrane, zatvorski ljekar obavezno svakog dana provjerava kvalitet obroka. Usvojena knjigu zapažanja. Na nivou ZIKS, među osuđenim licima sprovedena je anketa na okolnost kvaliteta i sličnim potrebama ishrane, vjerski, dijetalno i sl.</p> <p>Na prijemu se anketiraju.</p>	<p>Preporuka ispunjena.</p> <p>Svakodnevno se uzimaju uzorci za ispitivanje bakteriološke ispravnosti hrane.</p> <p>Osuđenici se i dalje po pravilu žale na hranu, pogotovo da su istovrsni doručak i večera, međutim, uvidom u nekoliko nedjeljnih jelovnika, nismo stekli taj utisak.</p>
95		Razmotriti mogućnost osposobljavanja pekare, u kojoj bi i osuđenici mogli da se obučavaju i rade.	<p>Nema finansijskih mogućnosti</p> <p>Raspisaće se tender za novu zatvorsku kuhinju, 230.000 eura</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Nije rentabilno.</p>

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Urgentno je zapošljavanje dovoljnog broja ljekara i medicinskih tehničara i odgovarajuća stimulacija medicinskog osoblja za rad u zatvorskim uslovima, posebno u vidu obezbjeđivanja godišnjih odmora, odgovarajuće naknade koja podrazumijeva i plaćanje prekovremenog rada.

Neophodno nabaviti EKG aparate i za zatvore u Podgorici i Bijelom Polju, i upotpuniti ponudu medikamenata. Nabaviti defibrilator i opremiti mini laboratoriju u zatvoru Podgorica.

Neophodno je obezbijediti dio zatvora u kome se uz pojačanu kontrolu obezbjeđuje "odjeljenje bez droga" ili *drug free unit*, da bi se onima koji to žele moglo obezbijediti okruženje slobodno od droga.

Novi problem koji je utvrđen je da se ljekarski pregled ne obavlja sistematično u roku od 24h nakon prijema u zatvor (vidi str. 81 Izvještaja).

Takođe, ljekar prilikom evidentiranja povreda treba da u karton unese i zaključak o tome da li su uočene povrede saglasne sa navodima povređenog lica o načinu njihovog nastanka u skladu sa preporukom CPT.

U skladu sa Evropskim zatvorskim pravilima i preporukama CPT, izmijeniti Pravilnik o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora i ukinuti obavezu ljekara da, shodno Pravilniku, prije izvršenja disciplinske kazne upućivanja u samicu, daje precizno i obrazloženo pismeno mišljenje da li je to lice sposobno za izdržavanje samice, a uvesti pravilo da zdravstveni radnik najmanje jedanput na dan obilazi lice smjesteno u samici i vodi brigu o eventualnom štetnom dejstvu usamljenja na psihičko i fizičko zdravlje izolovanog lica. Treba uvesti praksu sistematskog obavještanja zdravstvenog radnika nakon smještaja lica u disciplinsku izolaciju.

ODGOVOR ZIKS-a

U ranijem periodu u određenom broju slučajeva desavali su se propusti izostanka ljegarskih pregleda u toku 24h nakon prijema u zatvor. Ti problemi su sad regulisani i shodno odredbama Pravilnika o kućnom redu vodiće se računa da se takvi slučajevi ubuduće ne ponavljaju. Sada je situacija stabilnija, nabavljena je manja količina i drugih antidepresiva, a u proceduri je raspisivanje tendera medikamenata za ovu godinu. Potpuna normalizacija slijedi poslije tendera, sa optimalnom količinom šireg spektra psihijatrijske terapije.

PREPORUKA	ODGOVOR ZIKS-a	PRIMJENA PREPORUKE
<p>96. Ljegarski nalaz nakon evidentiranja povreda treba da sadrži sve potrebne informacije, kako je CPT preporučio (CPT).</p>	<p>Donesena je procedura evidentiranja povreda u skladu sa preporukama CPT.</p>	<p>Preporuka djelimično primjenjena.</p> <p>Sve povrede kod lica koja se primaju u ZIKS detaljno se opisuju i bilježe u zdravstveni karton. Zatvorski ljekar evidentira detaljno objektivne medicinske nalaze u lične zdravstvene kartone datih zatvorenika, uključujući i kratko upućivanje na navode tog lica, u većini slučajeva. Međutim, nema zaključka o tome da li su uočene povrede u saglasnosti sa navodima povređenog (odnosno, da li su mogle nastati na način na koji to opisuje povrijeđeno lice). Vidjeti stranu 83 Izvještaja.</p>
<p>97. Takav izvještaj treba sistematično dostavljati nadležnom tužiocu ("Kad god ljekar evidentira povrede koje su u saglasnosti sa navodima o zlostavljanju koje da zatvorenik, takve izvještaje sistematično dostavljati na znanje nadležnom tužiocu", CPT, 20).</p>	<p>Ukoliko ljekar kod lica lišenog slobode evidentira povredu koja je nastala kao posledica zlostavljanja izvještaj dostavlja načelniku organizacione jedinice koji zatim preduzima dalje odgovarajuće mjere, između ostalog obavještava policiju.</p> <p>Dosadašnja praksa je pokazala da je najefikasniji način rasvjetljavanja svih događaja blagovremeno</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Neophodno je propisati obavezu obavještavanja neposredno državnog tužioca, koji je po ZKP-u nadležan da prima krivične prijave i kvalifikuje činjenično stanje.</p>

	obavještanje Uprave policije od strane ZIKS-a o konkretnom događaju, koja nakon toga dalje preduzima odgovarajuće mjere iz svoje nadležnosti i u saradnji sa nadležnim tužiocem procesuiru krivičnu prijavu.	
98. Takođe, povrijeđenom licu treba omogućiti da zatraži pregled ljekara koji je prošao priznatu obuku na polju sudske medicine. (CPT)	Takav pregled je njihovo pravo i dostupan je svim licima lišenih slobode sa čime su upoznati i vrši se o trošku osuđenog i pritvorenog lica kao što je propisano Pravilnikom o kućnom redu.	Preporuka primjenjena. Pravilnikom o kućnom redu propisano je da osuđenik ima pravo na pregled ljekara specijaliste po svom izboru i o svom trošku (čl. 62).
99. Stimulisati zdravstvene radnike da rade u zatvorskim uslovima tako što im treba ponuditi ugovor o radu na neodređeno vrijeme i druge beneficije (veći koeficijent kod obračuna zarada zbog rada u otežanim uslovima, duži godišnji odmor i sl.). (MT; CPT)	U toku je postupak prijema u radni odnos po raspisanom oglasu. Aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, oglas koji je u proceduri, raspisan je za 1 ljekara i 8 medicinskih tehničara. Odlukom o uvećanju zarade državnim službenicima i namještenicima za obavljanje određenih poslova zaposleni u Zdravstvenoj službi zbog težine poslova, uvećava se zarada u iznosu do 30%.	Preporuka djelimično primjenjena, imajući u vidu da je u toku prijem ljekara i medicinskih tehničara u radni odnos. Zdravstveni radnici nisu stimulisani. Jedan broj radnika i dalje radi po ugovoru o djelu. Jedan broj radi na određeno vrijeme. Prekovremeni sati nisu plaćeni. Tehničari iz Zdravstvene službe nisu u mogućnosti da idu na godišnji odmor, zbog nedostatka radnika. Svim stručnim konsultantima (ljekarima specijalistima koji dolaze u ZIKS određeni broj puta mjesečno) honorari su smanjeni za 50% od 1. marta 2013.
100. Broj medicinskih tehničara je i dalje ispod optimalnog nivoa i potrebno ga je udvostručiti. (CPT)	Aktom o sistematizaciji predviđen je veći broj medicinskih tehničara, i u toku je procedura prijema kandidata po raspisanom oglasu.	Preporuka je djelimično primjenjena, tako što je propisan veći broj medicinskih tehničara (12 ukupno, 10 u Podgorici, 2 u Bijelom Polju, za razliku od 7 koliko ih je trenutno u Pg), koji još uvijek nisu

		<p>zaposleni. Međutim, po sistematizaciji broj medicinskih tehničara nije udvostručen, i smatramo da predviđeni broj od njih 10 na oko 1200 zatvorenika nije dovoljan.</p> <p>U zdravstvenoj službi trenutno radi 1 glavni tehničar, 7 smjenskih tehničara, 2 laboranta, farmaceutski tehničar, viši fizioterapeut.</p> <p>Nakon 15 časova do 7 ujutro u službi ostaje samo 1 medicinski tehničar zadužen za oko 700 ljudi u KPD (714 na dan 21.03.2013) i 1 medicinski tehničar zadužen za 400-500 ljudi (brojno stanje 21.03.2013. je bilo 469).</p> <p>Ovo je gorući problem, i ako se hitno ne poveća drastično broj tehničara, neće se riješiti ni drugi problemi iz oblasti zdravstva.</p> <p>Jedan doktor napustio zatvor 1. marta, ostao je jedan sa osmočasovnim prisustvom u zatvoru radnim danima.</p>
<p>101. Uspostaviti poseban registar za evidentiranje traumatskih povreda koje se primijete na zatvorenima (nakon dolaska i/ili tokom boravka u zatvoru). (CPT)</p>	<p>Formirani su posebni registri za evidentiranje traumatskih povreda uočeni kod lica lišenih slobode, kako po prijemu tako i u toku boravka u Zavodu. Posebni registri su dio ličnog zdravstvenog kartona i nalaze se u svim organizacionim jedinicama Zavoda u kojima su smještena lica lišena slobode. Ova aktivnost je realizovana u skladu sa Akcionom planom za prevenciju torture koji je usvojila Vlada Crne Gore.</p>	<p>Preporuka primjenjena.</p>

<p>102. Zaposliti jednog psihologa koji bi bio u sastavu Zdravstvene službe i čiji bi primarni zadatak bio psihoterapijski rad sa pritvorenim i osuđenim licima (CPT; MT).</p>	<p>U okviru Zdravstvene službe nije predviđen psiholog kao psihoterapeut ali je predviđeno više izvršilaca-psihologa U okviru Sektora za tretman kojima je u opisu posla da „učestvuje u radu stručnog tima Zatvorske bolnice, u terapijskom radu....«</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Neprimjenjena preporuka. Neophodno da psiholog bude u sastavu zdravstvene službe. U sastavu zdravstvene službe bi se bavio isključivo psihoterapijom, ne bi imao druge zadatke koje nameće rad u službi za tretman. I imao bi pristup pritvorenim licima, a ne isključivo osuđenicima, jer se služba za tretman bavi isključivo osuđenicima. Poželjno zaposliti kliničkog psihologa, dodatno edukovanog za psihoterapiju.</p>
<p>103. Povećati broj radnih sati psihijatra, jer postojeći angažman dva puta nedjeljno po nekoliko sati smatramo nedovoljnim (CPT preporučio "povećati broj psihijata").</p>	<p>Novim aktom o sistematizaciji predviđen je psihijatar na neodređeno vrijeme.</p>	<p>Preporuka djelimično primjenjena, jer je predviđeno zapošljavanje psihijatra u punom radnom vremenu, ali u međuvremenu nije obezbijeđen dovoljni angažman psihijatra.</p> <p>Psihijatar često pregleda preko 40 ljudi po dolasku, te standard takvog pregleda ne može biti na zadovoljavajućem nivou. Kada bi postojao optimalan broj medicinskih tehničara, onda bi jedan mogao imati zadatak da napravi neku vrstu trijaže, kome je pregled hitno potreban, a ko može da čeka naredni dolazak psihijatra.</p>
<p>104. M.Z. hitno uputiti na liječenje i čuvanje u odgovarajuću ustanovu u zemlji ili inostranstvu. (CPT i Ombudsman)</p>	<p>Obnovljen je postupak i upoznate sve relevantne institucije.</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p>

<p>105. Nabaviti bar još dva EKG aparata, jedan aparat za defibrilaciju i opremiti mini laboratoriju.</p>	<p>Nabavljeni su navedeni aparati i oprema (ručni EKG, stetoskop i laboratoriju za biohemijsku analizu).</p> <p>Doniran je ručni EKG, stetoskop i mini laboratorija. Ručni EKG nije funkcionalan, jer za njegovu upotrebu je neophodan računar i posebne trake za svaku analizu što iziskuje velika novčana ulaganja, mini laboratorija također nije u upotrebi, a stetoskop je u upotrebi. EKG i defibrilator nedostaju.</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Treba nabaviti bar još dva EKG aparata, jedan aparat za defibrilaciju i opremiti funkcionalnu mini laboratoriju.</p>
<p>106. Postojeću praksu da stražar prisustvuje ljekarskim pregledima zatvorenika treba odmah promijeniti. Predlažemo instalaciju sigurnosnih alarma u ljekarskim ordinacijama, koje bi omogućile zdravstvenim radnicima da pozovu pomoć u slučaju da pacijent postane nasilan ili pokuša bjekstvo.</p>	<p>Iz razloga bezbjednosti može se zahtijevati prisustvo službenika obezbjeđenja i to samo po zahtjevu ljekara.</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Prisustvo stražara u istoj prostoriji u kojoj se obavlja pregled je češće pravilo nego izuzetak. Treba uložiti napor da prisustvo službenika obezbjeđenja, tokom ljekarskog pregleda, bude izuzetak.</p> <p>Sigurnosni alarmi u ljekarskim ordinacijama nijesu instalirani.</p> <p>Vidjeti stranu 81. izvjestaja</p>
<p>107. Spriječiti ponavljanje slučajeva prolongiranog vezivanja mentalno oboljelih lica jer je to primjer</p>	<p>Vezivanje se vrši kako propisuje Pravilnik o vršenju službe obezbjeđenja i preporuci psihijatra.</p>	<p>Preporuka je primjenjena.</p>

<p>zlostavljanja.</p>	<p>Slučaj u ZKK izdvajanja i vezivanja desio se iz razloga samopovređivanja osuđenog lica zbog trenutne psihičke uznemirenosti. Nakon događaja ljekar je pregledao osuđeno lice prije vezivanja, o čemu svjedoči izvještaj o nastupanju trenutne psihičke uznemirenosti kod tog lica. Tačno vrijeme vezivanja je trajalo od 21h 17.02.2013. do 13h 18.02.2013. nakon čega ga je ljekar neposredno prije odvezivanja pregledao i konstatovao da nema potrebe za daljim vezivanjem jer se stanje stabilizovalo. U međuvremenu vezanom licu je više puta omogućen odlazak u toalet, a isto tako je u jutarnjim časovima 18.02.2013. shodno pravilniku o kućnom redu koristio šetnju od pola sata.</p>	
<p>108. Dosljedno poštovati sve aspekte Malteške deklaracije. Dopuniti zakon i izričito ovlastiti nadležno ministarstvo da usvoji protokol o načinu postupanja službe za zdravstvenu zaštitu u slučaju štrajka glađu zatvorenika (i pritvorenih i osuđenih lica). Posebno je važno definisati obim pregleda ljekara pri procjeni somatskih funkcija.</p>	<p>Izrađena procedura Ustrojeni su protokoli za evidenciju zdravstvenih podataka lica koja stupaju u štrajk glađu. Pregled obuhvata sledeće: -iskaz pacijenta o aktuelnim zdravstvenim tegobama, a i ranijim oboljenjima -osnovne podatke o opštem stanju pacijenta (stanje svijesti, orjentisanosti u vremenu i prostoru i sl.) -provjeru vitalnih parametara (rad srca, pluća, krvni pritisak, puls, u slučaju potrebe EKG i nivo šećara u krvi -dopunski pregledi ukoliko postoje podaci iz lične anamneze koji to indikuju laboratorija, rentgen dijagnostika, ultrazvuk. -mjerjenje tjelesne težine -svakodnevno pratiti opšte stanje pacijenta, njegove</p>	<p>Preporuka primjenjena.</p>

	<p>vitalne funkcije i evidentirati (krvni pritisak, puls, stanje hidriranosti kože i vidljivih sluzokaža, kao i tjelesnu težinu)</p> <p>- dalje dijagnostičke i terapijske mjere preduzimati u skladu sa stanjem somatskog i psihičkog zdravlja pacijenta.</p>	
<p>109. Predlažemo da se ambulanta u zatvoru u Bijelom Polju opremi EKG aparatom.</p>	<p>Tokom ove godine će biti nabavljen EKG aparat za Zatvor Bijelo Polje.</p>	<p>Preporuka nije primjenjena.</p>
<p>110. Voditi računa da se ljekar koji je inače nadležan za zatvorenika ne izjašnjava o tome da li je to lice sposobno za izvršenje disciplinske mjere upućivanja u samicu.</p>	<p>Obzirom da su u ZIKS zaposlena dva ljekara u Spužu (jedan za pritvorena, drugi za osuđena lica) i jedan ljekar u Bijelom Polju, obezbijedeno je izjašnjenje psihologa u čijoj nadležnosti nisu redovni zdravstveni pregledi tog lica da je sposoban za izvršenje disciplinske mjere upućivanje u samicu.</p> <p>Shodno odredbama Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora prije izvršenja disciplinske kazne upućivanja u samicu, ljekar je dužan dati precizno i obrazloženo pismeno mišljenje da li je to lice sposobno za izdržavanje. Preporukom je predviđeno da se ljekar nadležan za zatvorenika ne izjašnjava ali nedostatkom kadra, jer samo 1 ljekar radi u Zdravstvenoj službi to je nemoguće obezbijediti.</p>	<p>Preporuka nije primjenjena</p> <p>Molimo ponovo vidjeti strane 82 i 83 Izvjestaja i fusnote 304 i 305.</p> <p>Predlažemo usklađivanje Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora sa revidiranom verzijom Evropskih zatvorskih pravila i 21. Generalnim izvještajem CPT-a iz 2011. godine (str. 49, tačke 62 i 63, prevod će biti obezbijeden i dostavljen). Poenta je da prije upućivanja u samicu ljekar ne treba da se izjašnjava o sposobnosti zatvorenika/ce da tamo bude upućen/a, jer to narušava povjerenje između ljekara i pacijenta. Ljekar treba da bude odmah obaviješten kada neko bude smješten u izolaciju, treba da obiđe tu osobu što prije bude u mogućnosti i onda treba redovno da je obilazi. (CPT je Srbiji</p>

		izričito preporučio da odustanu od prakse da se ljekar obavezno izjašnjava prije upućivanja zatvorenika/zatvorenice u samicu, vidi CPT, izvještaj o posjeti Srbiji 2007, st. 104).
111. Omogućiti bez odlaganja liječenje na infektivnoj klinici svima koji su oboljeli od Hepatitisa C	U saradnji sa infektivnom klinikom utvrđena je dinamika liječenja. Trenuno se liječi jedno lice, a uskoro će liječenju biti podvrgnuti i drugi.	Preporuka primjenjena. Dva osuđenika su na tretmanu, prema navodima još trojici lica će uskoro biti omogućen tretman.
112. Obezbjediti edukaciju za zatvorsko osoblje na teme vezane za droge	Povremeno se organizuju kursevi na temu droga, ali nema potrebnog kontinuiteta niti je tim kursevima obuhvaćeni dovoljan broj službenika. Tokom ove godine planirano je intenzivnije aktivnosti na edukaciji zatvorskog osoblja na teme vezane za droge.	Preporuka djelimično primjenjena.
113. Održavanje u kontinuitetu programa edukacije i savjetovanja osuđeničke populacije o problemu zavisnosti.	Savjetovanja na temu droga se odvija u kontinuitetu u organizaciji NVO Juventas i 4 Life. Ovu obuku je pohađalo i dalje pohađa osuđenička populacija na dobrovoljnoj osnovi. Pri samoj ocjeni i opservaciji psihologa osuđeničke populacije u slučajevima gdje postoji potreba kontinuirano se sprovode savjetovanja o problemu zavisnosti, a takođe i kad osuđenik izrazi potrebu za takvim programom.	Preporuka djelimično primjenjena. Potrebno je da uprava ZIKS unese više inicijative u redovno obezbjeđivanje ove obuke, u saradnji sa NVO.

114. Osnivanje Odjela bez droga (<i>Drug-free unit</i>)	Za sada ZIKS nema prostorne ni administrativne kapacitete za osnivanje ovakvog odjeljenja.	<p>Preporuka nije primjenjena.</p> <p>Smatramo da je to moguće obezbjediti i u ovim prostornim uslovima. Preporuka objašnjena na strani 93 izvještaja.</p>
115. Proširenje terapijske ponude za on koji uđu u zatvor sa već razvijenom zavisnošću.	Terapija se propisuje u skladu sa raspoloživim medikamentima i preporuci psihijatra. Zatvorenici koji su liječenje od bolesti zavisnosti započeli prije stupanja na izvršenje kazne zatvora u nekom od centara za liječenje nastavljaju liječenje prema preporuci tog centra.	<p>Preporuka djelimično primjenjena.</p> <p>Aktuelna terapijska ponuda se svodi na medikamentoznu terapiju koju propisuje psihijatar. Treba uvesti multidisciplinarnе programe koji ce osudjenim licima pomoci da prevaziđu problem zavisnosti, a koji bi im kao krajnji cilj mogli omogućiti da vode socijalno adaptirani život nakon izlaska iz zatvora.</p>
116. Finansijsku podršku države projektima nevladinog sektora koji su vezani za edukaciju, rehabilitaciju i resocijalizaciju.		<p>Preporuka djelimično primjenjena.</p> <p>Podrška postoji ali je nedovoljna.</p>

TRETMAN

Tretman je ključna komponenta za postizanje svrhe izvršenja kazne zatvora. Međutim, to je ujedno i oblast koja nije značajno unaprijeđena od izvještaja iz juna 2012, pa je bez odlaganja potrebno sprovesti reorganizaciju postojećeg sistema tretmana. U Izvještaju smo naveli da su glavni problemi nedostatak dovoljnog broja kvalifikovanog osoblja i izuzetno brojne vaspitne grupe, koje su u Zatvoru Podgorica brojile i od 60 do 100 lica, a u Bijelom Polju i do 150 lica sa kojima je radio jedan vaspitač. U međuvremenu, osim pripravnika, nije zaposleno dodatno stručno osoblje i još uvijek je praksa da vaspitači ("profesori") pomažu osuđenim licima da pišu molbe, žalbe, zahtjeve i sl, koje onda raznose Upravi, što ih veoma opterećuje, odvlači od angažovanja u struci i onemogućava kvalitetnu realizaciju tretmana, a time i postizanje svrhe izvršenja kazne zatvora. Neophodno je zaposliti dodatno stručno osoblje i precizno definisati djelokrug rada vaspitača u skladu sa njihovim stručnim kvalifikacijama, organizovati kontinuirane obuke za zaposlene o novim metodama rada, obezbijediti programe stručne supervizije i programe za prevenciju "burn-out" sindroma.

Neophodno je jasno definisati planove tretmana na nivou ustanove (programi resocijalizacije, smanjenja recidivizma i unapređenja mentalnog zdravlja osuđenih lica) i realizovati planove u skladu sa individualnim potrebama osuđenih lica, osmisлити dodatne i svrsishodne aktivnosti i obezbijediti uslove za njihovu realizaciju.

Pohvaljujemo primjenu preporuke da se u cilju povećanja mogućnosti za radni angažman zatvorenika izradi biznis plan o unapređenju proizvodnje u ZIKS-u kao mogući put rješavanja tog problema. Obaviješteni smo da stručni tim Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore radi na izradi ovog plana.

U skladu sa preporukama CPT-a, potrebno je uložiti dodatne napore u pogledu promjene režima za pritvorena lica, čiji je položaj posebno nepovoljan. Naime, nedostatak aktivnosti koje bi se odvijale van ćelija, u kojima neprestano borave, s izuzetkom jednočasovne šetnje, pogubno djeluje na psihofizičko zdravlje pritvorenih lica, posebno ako se uzme u obzir da su neki od njih u pritvoru i po 6 i više godina. Posebno je zabrinjavajuće što skoro isti režim važi i za maloljetna lica u pritvoru.

Potreban dalji rad na izgradnji pospenalnog tretmana koji bi doveo do smanjenja recidivizma.

Redni	PREPORUKA	ODGOVOR ZIKS-a	Ocjena ispunjenosti
-------	-----------	----------------	---------------------

broj			
117.	Obezbijediti uslove za poštovanje prava pritvorenih lica da dnevno na otvorenom provode najmanje 2 h. (MT)	Zatvor Bijelo Polje je obezbijedio šetnju pritvorenih lica u trajanju od 2 sata dnevno. U Zatvoru Podgorica šetnja traje jedan sat.	<p><u>Preporuka nije primjenjena u odnosu na pritvorenike u Podgorici.</u></p> <p>U Istražnom zatvoru Podgorica pritvorenicima i dalje nije obezbijedjen boravak na svježem vazduhu u trajanju od 2 h dnevno. Oni dnevno provode u šetnji dva puta po 30 minuta, a četvrtkom i petkom, u dane posjeta, samo po 30 minuta (iako se posjete ne odvijaju na svježem vazduhu).</p> <p>Pravo na 2 h šetnje uživaju pritvorenice, dok je maloljetniku, koji je u vrijeme naše posjete bio smješten u Istražnom zatvoru, bio obezbijedjen boravak na svježem vazduhu sat i po, tj. tri puta dnevno u trajanju od po sat vremena.</p> <p>Ponovo naglašavamo da je vrijeme koje pritvorenici provode u šetnji po pravilu jedino vrijeme koje provode van svojih skućenih ćelija. Zbog toga je izuzetno važno obezbijediti ta dva sata šetnje, kako je i zakonom propisano.</p>
118.	Hitno unaprijediti režim u Istražnom zatvoru, s ciljem da se pritvorenicima	Realizacija ove mjere zavisi od brojnog stanja pritvorenih lica.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u>

	omogućiti da provode više sati izvan svojih ćelija, da budu angažovani u svrsishodnim aktivnostima različite prirode (rad, edukacija, grupne društvene igre, sport). (MT, CPT ¹)	Obezbijedeno je bavljenje sportom u za to predviđenim i adaptiranim prostorijama unutar Istražnog zatvora.	Pritvorena lica nemaju nikakvih aktivnosti van ćelija, osim šetnje u krajnje ograničenom obimu i okruženju. Neophodno je unaprijediti režim u Istražnom zatvoru u pogledu svrsishodnih aktivnosti kao što su rad i edukacija. Neprestani boravak u ćelijama pogubno djeluje na psihofizičko zdravlje pritvorenih lica, posebno ako se uzme u obzir da su neki od njih u pritvoru i po 4, 6 i čak i više godina. Isti taj režim važio je i za maloljetnika, 16. godišnjeg učenika srednje škole. U odnosu na sportsku rekreaciju, 4 uske ćelije u kojima se nalaze dotrajala trenažna bicikla, nijesu odgovarajuće mjesto za fizičku aktivnost, pa ih pritvorenici rijetko i koriste.
119.	U Sektoru za tretman zaposliti još osoba odgovarajućeg stručnog profila - tri osobe u Odsjeku za ispitivanje ličnosti, pet vaspitača u Odsjeku za realizaciju tretmana u Zatvoru Podgorica i tri	U toku je prijem četiri izvršioca po raspisanom oglasu, i to: socijalnog radnika, psihologa, defektologa, pedagoga.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u> Od objavljivanja izvještaja u junu 2012, u Odsjeku za psihosocijalnu dijagnostiku i Odsjeku za realizaciju tretmana nije

¹ Revidirati režim za lica u istrazi u svijetlu sledećih napomena iz stava 57. (lica u istrazi su boravila po 23 i više sati dnevno u svojim ćelijama, u nekim slučajevima po nekoliko godina; jedina aktivnost koju su imali van ćelije bila je šetnja na otvorenom dva puta po 30 min; petkom se nije mogla upražnjavati fizička aktivnost; ostatak vremena ostajali su u svojim ćelijama, a razonoda im je bila igre na stolu, slušanje radija, gledanje TV). (58.1) Na lica u istrazi u Bijelom Polju se primjenjuju napomene stava 57. i preporuke iz stava 58. (58.5)

	vaspitača u Zatvoru Bijelo Polje. (MT)		<p>zaposlena nijedna osoba odgovarajućeg stručnog profila.</p> <p>U okviru Vladinog projekta stručnog osposobljavanja pripravnički staž odradjuju dva psihologa i dva kriminologa.</p> <p>Aktom o sistematizaciji predviđeno je polovično povećanje broja zaposlenih, u odnosu na preporuku.</p>
120.	U svakom paviljonu postaviti poštansku sandučad ili organizirati službu gdje bi osuđena lica predavala pisma, molbe i zahtjeve za Upravu i dobijala potvrdu sa zavedenim rednim brojem.(MT)	U okviru projekta "Otvoreni zatvor" instalirana su sandučad koja su namijenjena za obraćanje lica lišenih slobode Zaštitniku ljudskih prava. Sandučad preko kojih se lica lišena slobode mogu obraćati upravi ZIKS instalirana su u svim organizacionim jedinicama od jula 2012.godine.	<p><u>Preporuka je primijenjena.</u></p> <p>Iz razgovora sa osuđenim licima saznali smo da je, i pored postojanja sandučadi, i dalje praksa da vaspitači ("profesori") pomažu osuđenim licima da pišu molbe, žalbe, zahtjeve i da ih predaju Upravi.²</p> <p>Trebalo bi potpuno ukinuti praksu da vaspitači nose pisma, molbe i zahtjeve osuđenih lica nadležnima u Upravi, kako bi imali više vremena da obavljaju poslove u skladu sa svojom stručnom kvalifikacijom, i kako bi se spriječila pojava "razočarenja" u vaspitača u slučaju da odgovor ne stigne na vrijeme, ili bude nepovoljan.</p>

² Vidjeti Izvjestaj strana br.100.

121.	Razviti sistem realizacije tretmana, u kojem će djelokrug rada svih zaposlenih biti jasno definisan.(MT)	Aktom o sistematizaciji djelokrug rada za sva radna mjesta jasno je definisan kroz opis posla.	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Stanje je ostalo nepromijenjeno. Ostajemo pri stavu da djelokrug rada vaspitača treba da bude definisan u skladu sa stručnim kvalifikacijama zaposlenih, kao što je to uređeno npr. u njemačkom zatvorskom sistemu (vidi Izvještaj, str. 100).</p>
122.	Za zaposlene u Sektoru za tretman obezbijediti stručne programe supervizije i programe za prevenciju "burn-out" sindroma (izgaranja na poslu)(MT)	U drugoj polovini 2012. godine donesen je program supervizije i program za prevenciju "burn-out" sindroma (izgaranja na poslu).	<p><u>Preporuka nije primjenjena,</u> jer program nije počeo da se primjenjuje, ali ohrabruje to što je donijet.</p> <p>Potrebno je u što kraćem vremenskom roku početi sa realizacijom ovog programa.</p>
123.	Organizovati kontinuirane obuke za zaposlene u Sektoru za tretman o novim metodama rada, zatim obuke za rano prepoznavanje psihičkih smetnji i rizika od samoubistava kod lica lišenih slobode. (MT)	<p>Urađen je program obuke za zaposlene u Sektoru za tretman i tokom ove godine će se realizovati brojne aktivnosti na ovu temu.</p> <p>U toku je obuka za pet stručnjaka iz Sektora za realizaciju tretmana. Obuka se realizuje u Ministarstvu pravde, a predavači su eksperti iz Njemačke i Holandije. Nakon završetka obuke učesnici će dobiti odgovarajuće sertifikate.</p>	<p><u>Preporuka je primjenjena.</u></p> <p>U perspektivi treba raditi na uspostavljanju sistema kontinuirane obuke za sve zaposlene u Sektoru za tretman.</p>

124.	Uvesti sistem objektivizacije kriterijuma za prelazak iz jedne klasifikacione grupe u drugu, tako što će se sastaviti upitnici sa tačno utvrđenim kriterijumima koji se boduju (MT)	Klasifikacija osuđenih lica vrši se na način kako propisuje Zakon i Pravilnik o kućnom redu koji obezbjeđuju da, prilikom reklasifikacije, svako lice bude na objektivan način razmotreno. Drugačiji sistem utvrđivanja kriterijuma za reklasifikaciju bio bi u suprotnosti sa navedenim aktima.	<p><u>Preporuka nije primijenjena.</u></p> <p>Stanje nije promjenjeno.</p> <p>U paviljonu F nalazi se više osuđenih lica koja imaju status prve klasifikacione grupe već nekoliko mjeseci, koji zbog nedovoljnih smještajnih kapaciteta još nijesu prešla u poluotvoreno odjeljenje, niti uživaju pogodnosti predviđene statusom prve klasifikacione grupe.</p> <p>Od načelnika Sektora za tretman smo dobili objašnjenje da u poluotvorenom odjeljenju postoji problem prenaseljenosti i da će se dio osuđenih lica koja su reklasifikovana u prvu klasifikacionu grupu preseliti u poluotvoreno odjeljenje, nakon što osuđena lica iz prve klasifikacione grupe dobiju uslovni otpust.</p> <p>Pravilnikom o kućnom redu (čl. 95-99) propisano je da se pogodnosti prve klasifikacione grupe (nagrade) mogu uživati tek nakon isteka dva mjeseca u poluotvorenom odjeljenju, kao i da je odluka o nagradama (izmjena tretmana) posebna odluka, koja nije po automatizmu vezana za sam dolazak u prvu grupu, tj.</p>
------	---	--	---

			poluotvoreno odjeljenje.
125.	<p>U što kraćem roku osavremeniti i proširiti sve radionice u okviru Kazneno popravnog doma, s ciljem da se radno angažuje 80% osuđenih lica.</p> <p>Obezbijediti radna mjesta za angažovanje 80% osudjenica, i proširiti izbor radnog angažovanja, uključujući i "ekonomiju", da bi i one imale mogućnost izbora, kao i muškarci s istim statusom.(MT)</p>	<p>Za realizaciju ove preporuke potrebna su značajna sredstva koja nijesu obezbijedena Budžetom za ovu godinu. U cilju upošljavanja većeg broja osuđenih lica pristupa se osmišljavanju proizvodnih programa za koja nijesu potrebna veća finansijska ulaganja.</p> <p>Uprava preduzima aktivnosti na osmišljavanju programa većeg upošljavanja osuđenih žena. Trenutno je uposleno 60% ukupne ženske osuđeničke populacije.</p>	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Procenat od 60% radno angažovanih žena u odnosu na ranijih 30% je zapravo rezultat smanjenog broja žena u odnosu na ranije - sada ih je 18, a ranije ih je bilo 32.</p> <p>Kada su u pitanju vrste radnog angažovanja osuđenica, stanje je ostalo nepromijenjeno.³</p> <p>Treba uložiti dodatne napore u obezbjedjivanju uslova za radno angažovanje osuđenih lica.</p> <p>Obavješteni smo od uprave ZIKS da je u toku izrada biznis plana za unapređenje proizvodnje u ZIKS-u u saradnji sa Ekonomskim fakultetom, što je za pohvalu.</p>
126.	<p>Pravilnik o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora uskladiti sa čl. 38, st. 2 Zakona za izvršenje krivičnih sankcija u dijelu koji se tiče naknada zarada za radno angažovana osuđena lica i obezbijediti da radno angažovana osuđena lica budu plaćena za svoj rad u skladu sa Zakonom. (MT)</p>	<p>Radno angažovanim osuđenim licima za postignutu normu i puni fond sati zarada se obračunava i isplaćuje u skladu sa Zakonom.</p>	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>U članu 51 Pravilnika piše da „Radno angažovana osuđena lica imaju pravo na naknadu za rad u visini od najmanje 30 % od minimalne zarade u Crnoj Gori“, dok je Zakonom propisano najmanje 50 %. Zaključujemo da Pravilnik i dalje nije u</p>

³ Vidjeti Izvještaj strana br.108.

			skladu sa Zakonom.
127.	Obezbijediti izradu strateškog plana ("biznis plana") za proširenje proizvodnje u ZIKS-u. (MT)	Podaci o kapacitetima radionica, zemljišta, raspoloživim novčanim sredstvima, farmama, prosljeđena je Ekonomskom fakultetu u Podgorici radi izrade „biznis plana“ za proširenje proizvodnje u ZIKS. Urađen je Nacrt biznis plana.	<u>Preporuka je primjenjena</u>
128.	U Zatvoru Bijelo Polje kupiti mašinu za proizvodnju betonskih elemenata i oformiti radionicu za radni angažman osuđenih lica.(MT) Novi zatvor u Bijelom Polju treba da ima radionice, objekte za sportske aktivnosti, odgovarajuću biblioteku i druge mogućnosti za smislene aktivnosti.(60)(CPT)	Ne postoje uslovi u okviru sadašnjih kapaciteta. Prilikom planiranja i izvođenja radova na adaptaciji Zatvora Bijelo Polje biće razmotrena mogućnost realizacije preporuke.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Stanje je ostalo nepromijenjeno. ⁴
129.	Neophodno je za strance obezbijediti iste aktivnosti i radni angažman kakav predviđa tretman ostalih zatvorenika, tako što će se po potrebi angažovati prevodilac. Potrebno je obezbijediti dodatnu podršku kako bi se prevazišla izolacija i olakšao težak položaj ovih lica usled jezičkih i	Radno su angažovani kao i druga osuđena lica. Za sada se u svakodnevnoj komunikaciji koriste prevodilačke usluge drugih osuđenih lica, a ukoliko se radi o službenim radnjama angažuje se registrovani prevodilac.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u> Prilikom naše posjete paviljonu F uočili smo da među osuđenicima vlada prijatna atmosfera, a pojedini osudjenici su prevodili na albanski i italijanski jezik osuđenim licima koji ne razumiju

⁴ Vidjeti Izvještaj strana br.106.

	<p>kulturoloških barijera.</p> <p>Obezbijediti i prevod Pravilnika o kućnom redu na nekoliko jezika.(MT)</p>	<p>Pravilnici kojima se regulišu prava i obaveze lica lišenih slobode prevedeni su na albanski i engleski jezik i učinjeni dostupnim licima lišenih slobode kojima nije naš jezik poznat.</p>	<p>crnogorski jezik pitanja koja su postavljali članovi monitoring tima.</p>
130.	<p>Potrebno je uspostaviti saradnju sa nekim od preduzeća, kako bi se osuđena lica radno angažovala i izvan zatvora. Radno angažovanje van zatvora bi imalo višestruku korist, kako za vrijeme boravka u zatvoru, tako i nakon odsluženja kazne.(MT)</p>	<p>Novim Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i Zakonom o alternativnim sankcijama će biti normirana ova oblast.</p>	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Stanje je ostalo nepromijenjeno.⁵</p>
131.	<p>Pravilnikom o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora (čl. 69 i čl. 70) predvidjeti da se osnovno obrazovanje organizuje za sva osuđena lica koja nemaju završenu osnovnu školu. Preciznije urediti pravo na polaganje ispita, tako da se obezbijedi vanredno polaganje osnovne, srednje škole i ispita na fakultetu. (MT)</p>	<p>Svim osuđenim licima koja iskažu interesovanja za osnovnim ili drugim vidom obrazovanja uprava omogućava polaganje ispita izvan ZIKS.</p> <p>Na osnovu nedavno sprovedene ankete formirana je grupa osuđenih lica koja će biti uključena u program opismenjavanja u saradnji sa Centrom za obrazovanje Crne Gore.</p> <p>Pravilnikom o kućnom redu</p>	<p><u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u></p> <p>Novim Pravilnikom nije precizno propisano da li se polaganje ispita van prostorija Zavoda odnosi na vanredno polaganje osnovne, srednje škole i ispita na fakultetu.</p> <p>Trenutno, jedno osuđeno lice, student treće godine Pravnog fakulteta, koristi ovo pravo.</p>

⁵ Vidjeti izvjestaj strana br.107.

		predviđeno je polaganje ispita za sve nivoe obrazovanja.	
132.	Organizovati opismenjavanje nepismenih osuđenih lica (posebno u Zatvoru Bijelo Polje).	<p>U Zatvoru Podgorica formirana je grupa osuđenih lica koja će biti uključena u program opismenjavanja. Program će biti realizovan u saradnji sa Centrom za obrazovanje Crne Gore.</p> <p>Kada je Bijelo Polje u pitanju, za lica koja su osuđena na kratke kazne zatvora nije moguće organizovati proces obrazovanja tj.opismenjavanja, ali ćemo i tu mogućnost predvidjeti.</p>	<p><u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u></p> <p>U Zatvoru Bijelo Polje nije organizovano opismenjavanje nepismenih osuđenih lica.</p>
133.	Pravo na korišćenje prenosnog kompjutera (laptop) u ZIKS-u jasno definisati Pravilnikom o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora i utvrditi objektivne uslove za izuzetno ograničavanje ovog prava.(MT)	Nijednim aktom nije predviđena mogućnost korišćenja prenosnog kompjutera. Korišćenje bilo kojeg uređaja ili tehničkog pomagala mora biti propisano aktom. Izradom novih akata biće razmotrena mogućnost korišćenja lap-topa i drugih uređaja.	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Stanje je ostalo nepromijenjeno.</p>
134.	Napraviti programe obuke i stručnog osposobljavanja osuđenih lica.(MT) Obezbijediti programe edukacije i kurseve stručnog obrazovanja. (54.2)(CPT)	Donesen je program obuke i stručnog osposobljavanja osuđenih lica. Prema riječima direktora razmatra se mogućnost da	<p><u>Preporuka je primjenjena.</u></p>

		osudjena lica koja su stručno osposobljena u radionicama dobiju sertifikat, što bi im pomoglo u pronalaženju posla po izlasku iz zatvora.	
135.	Edukativne radionice o bolestima zavisnosti, o HIV/AIDS-u, seksualno prenosivim infekcijama, rizicima prenosa hepatitisa A, B i C, hepatitisa C uvrstiti u tretman za sva osuđena lica.(MT)	NVO „Juventas“ sprovodi radionice bolesti zavisnosti, prenosive bolesti, HIV i AIDS. NVO “4 life“ sprovodi radionice po programu odvikavanja od PAS u 12 koraka.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u> Smatramo da je osim edukativnih radionica koje sprovode NVO organizovati edukativne radionice o bolestima zavisnosti u okviru tretmana za sva osuđena lica. Za realizaciju ove preporuke potrebno je zaposliti više osoba u sektoru za realizaciju tretmana (vidjeti preporuku 119) ⁶ i rasteretiti vaspitače od obaveze da nose molbe, zahtjeve i žalbe osuđenih lica Upravi (vidjeti preporuku 120). ⁷
136.	Organizovati obuke za rad na računarima za sva lica lišena slobode.(MT)	Kompjuterska sala će biti ponovo stavljena u funkciju i na raspolaganje osuđenim licima kada kompjuteri budu, neki popravljeni, a neki reinstalirani. U međuvremenu se prikupljaju informacije o broju zainteresovanih za obuku za rad na računarima.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u>

⁶ Vidjeti preporuku br.

⁷ Vidjeti preporuku br.

137.	Obezbijediti uslove za doslednu primjenu odredbi Pravilnika o kućnom redu za izvršenje kazni zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, kojima se omogućavaju kulturno umjetničke priredbe, radionice, predavanja i sl.(MT)	U saradnji sa institucijama kulture Crne Gore u ZIKS-u se povremeno organizuju određene kulturne manifestacije. Prema navodima načelnika KPD-a planirano je da se oformi radno mjesto – organizator kulturnih i sportskih aktivnosti, koji će biti zadužen samo za ovaj segment rada sa osuđenim licima.	<p><u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u></p> <p>Kulturno umjetničke priredbe, radionice, predavanja i sl. se ne organizuju u dovoljnoj mjeri, posebno ne na inicijativu uprave ZIKS. U planu je i otvaranje izložbenog prostora, gdje će biti izloženi radovi osuđenih lica i ti radovi će biti na prodaju.</p> <p>Neophodno je da se organizacije civilnog društva više uključe u realizaciju ovih aktivnosti i tako daju svoj doprinos poboljšanju kvaliteta života osuđenih lica.</p>
138.	Potrebno je napraviti individualne planove za tretman osuđenih lica u ZIKS-u koji će sadržati multidimenzionalni pristup i različite metode rada u procesu njihove resocijalizacije. Utvrditi mjerila napretka za vođenje evaluacije koja bi dala ocjenu uspješnosti i preporuke za unaprjeđenje individualnih planova. Ovo se naročito odnosi na planove za osuđena lica koja služe duge kazne.(MT)	Za svako osuđeno lice pravi se poseban prijedlog tretmana prilagođen njegovim osobenostima i psihofizičkim sposobnostima i na taj način se poštuje osnovni princip izvršenja kazne zatvora-individualizacija.	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Za svako osuđeno lice pravi se poseban prijedlog tretmana u toku procesa psihosocijalne dijagnostike osuđenih lica⁸, ali i dalje ne postoje individualni planovi u okviru realizacije tretmana osuđenih lica.</p>
139.	Za žene koje se nalaze na izdržavanju kazne obezbijediti iste uslove za rekreaciju kakve imaju i osuđena lica muškog pola.	Od perioda objavljivanja Izvještaja kupljena je traka za trčanje,	<p><u>Preporuka je primjenjena.</u></p> <p>U okviru ženskog zatvora potrebno je</p>

⁸ Vidjeti Izvjestaj strana br.102.

	(MT) Uvesti više aktivnosti, kako za muškarce, tako i za žene, kako bi se angažovao veći broj zatvorenika u radu i drugim smislenim aktivnostima. (54) (CPT)	strunjače, tegovi i sto za stoni tenis.	obezbijediti posebnu prostoriju za upražnjavanje fizičkih aktivnosti, jer se pomenuti rekviziti nalaze u prostoriji za posjete.
140.	Kulturne sadržaje organizovati češće i to u saradnji sa samim osuđenim licima. (MT)	Povremeno se organizuju određene kulturne manifestacije, ali nedovoljno. Pozivamo NVO na saradnju po ovom pitanju.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Stanje je ostalo nepromijenjeno. ⁹
141.	Izgraditi postpenalni sistem, u koji bi bile uključene razne socijalne ustanove, humanitarne organizacije, udruženja i pojedinci koji mogu da pomognu integraciji osuđenih lica u društvo.(MT)	Realizacija preporuke je u nadležnosti Ministarstva pravde.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena, osnivanjem direkcije za uslovnu slobodu pri Ministarstvu pravde.</u> Stanje je donekle promijenjeno. Ministarstvo pravde nadležno je za post-penalni tretman lica koja zasluže uslovni otpust i po tom osnovu napuste ZIKS. U okviru Ministarstva postoji direkcija za uslovnu slobodu, čiji su službenici nedavno zaposleni, trenutno su uključeni u programe obuke, ali već su u kontaktu sa osobama koje izlaze na uslovni otpust. Očekuje se da će ova služba uskoro početi da radi u punom kapacitetu, i u novim prostorijama.

⁹ Vidjeti Izvještaj strana br.113.

			<p>Prilikom posjete monitoring tima ženskom zatvoru jedna osuđenica koja je služila dugu kaznu bila je vidno zabrinuta zbog nepostojanja adekvatne podrške koja bi je čekala nakon izlaska iz ZIKS-a. Sama je i bez podrške porodice, nema riješeno stanovanje, sredstva, posao, pa ne vidi način da sebi obezbijedi uslove za život.</p> <p>Često se dešava da osudjena lica nakon odsluženja kazne zatvora budu prepuštena sami sebi, odbačena od strane porodice i stigmatizovana od strane društva. Za odgovarajući tretman ovih ljudi potrebno je još mnogo toga uraditi.</p>
142.	Ukinuti pravo direktora ZIKS-a da odlučuje o uslovnom otpustu.	Institut uslovnog otpusta osuđenih po diskrecionom pravu direktora zakonom je uređeno. U toku je izrada novog Zakona.	<u>Preporuka nije primjenjena</u>
143.	Profilisati članstvo Komisije za uslovni otpust tako da je čine stručnjaci različitih profila (sudije ili drugi pravници, psiholozi, ljekari, sociolozi), koji uopšte ili bar u većini neće biti državni službenici, zaposleni pri Vladi ili ministarstvima.	Struktura i način rada Komisije za uslovni otpust uređeni su Poslovníkom o radu Komisije. Preporuka je u nadležnosti	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Komisiju čine ministri pravde, zdravlja, unutrašnjih poslova i ljudskih prava te zamjenica Vrhovnog državnog tužioca, sudija Vrhovnog suda, direktor ZIKS-a i

		Ministarstva pravde	savjetnik u Ministarstvu pravde.
144.	U perspektivi razmotriti mogućnost da o uslovnom otpustu odlučuje sud.	Ova preporuka je predmet razmatranja Krivičnog zakonika i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u>
145.	Zakonom ili podzakonskim aktom dodatno precizirati kriterijume po kojima odlučuje Komisija za uslovni otpust. O postupku odlučivanja o uslovnom otpustu i kriterijumima obavijestiti osuđeničke na njima pristupačan način.	Kriterijumi po kojima odlučuje Komisija za uslovni otpust regulisani su Zakonom i Poslovnikom o radu Komisije.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Realizacija preporuke je u nadležnosti Ministarstva pravde.

KONTAKT SA SPOLJNIM SVIJETOM

Prema Evropskim zatvorskim pravilima licima lišenim slobode garantovano je pravo da komuniciraju bez ograničenja, pismima, telefonom ili na drugi način, sa svojim porodicama, drugim licima i predstavnicima spoljašnjih organizacija i da primaju njihove posjete. Kontakt s porodicom se ne smije potpuno isključiti, čak ni kada je lice upućeno u samicu, osim u slučaju da je disciplinski prestup učinjen u vezi s tim kontaktom. Pohvaljujemo Upravu zbog ispunjene preporuke da

Pravilnik o kućnom redu uskladi sa ovim standardima i tako ukine praksu da se zabrana kontakta sa spoljnim svijetom koristi kao disciplinska mjera prema pritvorenim i osuđenim licima. Takođe, i licima u istrazi je, uz odobrenje suda omogućena telefonska komunikacija.

Međutim, način organizacije posjeta je ostao isti t.j. "kabinski" u istrazi, koji ne obezbjeđuje privatnost, ni fizički kontakt između osuđenog lica i posjetioca. Nisu omogućene ni porodične posjete sa djecom u trajanju od 3 sata, zbog nedostatka adekvatnih prostorija. Osim toga, još uvijek je na snazi stari Zakon o izvršenju krivičnih sankcija koji ne omogućava pravo na bračnu posjetu vanbračnim i homoseksualnim partnerima.

Što se tiče maloljetnih lica u Istraznom zatvoru, kontakt sa spoljnim svijetom se realizuje u istoj mjeri kao i za punoljetna pritvorena lica, iako CPT preporučuje da njihov kontakt sa spoljnim svijetom treba aktivno promovisati. (71.2)(CPT)

Pohvaljujemo Upravu što nam je omogućila razgovore sa pritvorenim i osuđenim licima bez prisustva stražara, što predstavlja značajan napredak u odnosu na pethodnu godinu monitoringa.

Redni broj	PREPORUKA	ODGOVOR ZIKS-a	OCJENA ISPUNJENOSTI
146.	Potrebno je izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija definisati pravo na posjetu vanbračnih partnera, uskladu sa CPT preporukom. Homoseksualnim partnerima treba	Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija utvrđeno je pravo osuđenim licima na bračnu posjetu od strane bračnih partnera što isključuje mogućnost te vrste posjeta od strane vanbračnih i homoseksualnih	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Stanje je nepromijenjeno. Novi Zakon o

	<p>omogućiti pravo na bračne posjete, pod istim uslovima kao za heteroseksualne osuđeničke. U perspektivi, potrebno je omogućiti osuđenim licima pravo da jednom u tri mjeseca borave sa bračnim drugom, djecom ili drugim bliskim licima tri sata u posebnim prostorijama.(MT)</p> <p>Uz to što se članovima porodice dozvoljava da dolaze u posjetu, direktor zatvora može da proširi ovo pravo na posjetu nevjenčanim partnerima. KPM želi da naglasi da takvo pravo treba da bude predviđeno zakonom umjesto da bude prepušteno diskrecionom pravu uprave zatvora.³ (70)(CPT)</p>	<p>partnera.</p> <p>Porodične posjete sa djecom u trajanju od 3 sata za sada nijesu moguće iz tehničkih razloga jer nijesu za te namjene adaptirane prostorije. U zavisnosti od investicionih ulaganja, predviđamo adaptaciju prostorija za te namjene.</p>	<p>izvršenju krivičnih sankcija nije još donijet.</p> <p>Postoji samo jedna mala prostorija za porodične posjete sa djecom i mali vrt sa igralištem za malu djecu za osobe koje se nalaze u Poluotvorenom odjeljenju KPD.</p>
147.	<p>Promijeniti kabinski tip posjete za lica u pritvoru.(MT)</p> <p>U vezi sa kabinama za posjete Komitet bi želio da još jednom pozove crnogorske vlasti da krenu u pravcu otvorenijeg načina organizovanja posjeta za lica u istrazi generalno. (73)(CPT)</p> <p>U Zatvoru Bijelo Polje postoji jedna prostorija za posjete koja je previše mala kako bi odgovorila zahtjevima ustanove; CPT vjeruje da će se ovaj nedostatak otkloniti u novoj zatvorskoj zgradi.(CPT)</p>	<p>Ni u jednoj organizacionoj jedinici ne postoje kabinski tip posjete.</p>	<p><u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>”Kabinski tip posjete” i dalje je aktuelan u istražnom zatvoru. Sve posjete, osim posjete advokata, obavljaju se prostoriji podjeljenoj debelim nečistim staklom, gdje osuđeno lice i posjetilac komuniciraju preko telefona, u prisustvu drugih osuđenika/posjetilaca, koji su raspoređeni u nizu, i stražara. Fizički kontakt između osuđenika i posjetilaca onemogućen je pleksiglas tablama.</p> <p>I u Zatvoru Bijelo Polje stanje nije promijenjeno.</p>

148.	Povećati pristup telefonu licima u Istražnom zatvoru Podgorica, uz mogućnost praćenja onih poziva koji nose rizik od tajnih dogovora. (MT, CPT)	Uz odobrenje suda pritvorenim licima je omogućena telefonska komunikacija.	<u>Preporuka je primjenjena.</u>
149.	Potrebno je uskladiti Pravilnik o kućnom redu i postojeću praksu omogućavanja upotrebe mobilnih telefona u Zatvoru Bijelo Polje.	Izostao odgovor.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u> Novim Pravilnikom o kućnom redu nije definisana upotreba mobilnih telefona u Zatvoru Bijelo Polje.
150.	Predstavnicima NVO koji se bave zaštitom ljudskih prava omogućiti nenajavljene posjete i razgovore sa osuđenim i pritvorenim licima bez prisustva službenika ZIKS-a.(MT) CPT preporučuje da crnogorske vlasti razviju sistem za monitoring stanja u zatvorima od strane nezavisnih spoljnih organa. U tom kontekstu, kako bi bile u potpunosti djelotvorne, posjete radi monitoringa treba da budu česte i nenajavljene. Uz to, organi za monitoring treba da imaju ovlašćenja da razgovaraju sa zatvorenicima nasamo, kao i da ispitaju sva pitanja koja se tiču njihovog tretmana (uslove zatočeništva; medicinsku evidenciju i ostalu	Ovo pitanje će biti regulisano i kroz odredbe memoranduma o saradnji sa NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava.	<u>Preporuka je primjenjena u pogledu razgovora sa zatvorenim licima bez prisustva stražara.</u> Nenajavljene posjete nisu tražene, jer je Sporazum sa ministarstvom pravde i ZIKS-om podrazumijevao najavljene posjete. Omogućavanje razgovora sa pritvorenim i osuđenim licima bez prisustva službenika ZIKS-a, predstavlja značajan napredak u odnosu na prvu godinu monitoringa.

	dokumentaciju koja se tiče zatvora; ostvarivanje prava zatvorenika, itd). (82)(CPT)		
151.	Pravilnik o kućnom redu uskladiti sa Evropskim zatvorskim pravilima i CPT standardima, (da se kontakt s porodicom ne smije potpuno isključiti, čak ni kada je lice upućeno u samicu, osim u slučaju da je disciplinski prestup učinjen u vezi s tim kontaktom) i ukinuti praksu da se zabrana kontakta sa spoljnim svijetom koristi kao disciplinska mjera prema pritvorenim i osuđenim licima.	Bez obzira na izrečenu disciplinsku kaznu osuđenom licu redovna posjeta koja predstavlja zakonom utvrđeno pravo se ne dovodi u vezu sa disciplinskim prekršajem što je i novim Pravilnikom o kućnom redu propisano. Jedino se ograničava mogućnost korišćenja vanredne posjete koja je u direktnoj vezi sa vladanjem osuđenog.	<u>Preporuka je primjenjena.</u>
152.	Obezbijediti odgovarajuće prostorije za poštovanje vjerskih prava osuđenim licima.(MT)	Jedno od zakonom utvrđenih prava koje osuđeni ima za vrijeme izdržavanja kazne ili pritvora jeste pravo na vjerski život. Na zahtjev lica lišenih slobode sveštenici vjerskih zajednica u ZIKS vrše obrede, u za sada improvizovanim uslovima.	<u>Preporuka je djelimično primjenjena.</u>
153.	Izmjenama i dopunama Pravilnika o kućnom redu predvidjeti mogućnost elektronske komunikacije (putem interneta ili skype-a) pod nadzorom. Uživljanje ovog prava omogućiti i pritvorenim licima.	Elektronska komunikacija u ZIKS-u za sada nije moguća iz tehničkih razloga. Takođe nije predviđena važećim zakonskim i podzakonskim aktima.	<u>Preporuka nije primjenjena.</u>
	Što se tiče maloljetnih lica u istrazi, mnogi		<u>Preporuka nije primjenjena.</u>

<p>Ponovljena preporuka CPT</p>	<p>od njih imaju probleme u ponašanju koje se tiču emocionalne uskraćenosti ili nedostatka socijalnih vještina; njihov kontakt sa spoljnim svijetom treba aktivno promovisati. (71.2)(CPT)</p>		<p>U vrijeme naše posjete u istrazi smo zatekli jednog maloljetnika od 16. godina. Rečeno nam je da je njegovo potpuno usamljenje spriječeno tako što je smješten u ćeliju sa odraslom osobom koja se teretila da je počinila najlakše djelo (nedozvoljeno držanje oružja). Kontakt sa spoljnim svijetom maloljetniku je bio omogućen u istoj mjeri kao i ostalim pritvorenim licima tj. posjeta porodice mu je omogućena samo jednom nedjeljno, kao i jedan telefonski razgovor i jedna posjeta advokata. To ni u kom slučaju nije dovoljno, s obzirom na to da djetetu boravak u pritvoru (zatvoru) po prvi put u životu sigurno predstavlja traumu. S obzirom da se radilo o djetetu koje je redovno pohađalo školu, nije bilo ni načina da mu se omogući da bude u toku sa školskim gradivom, zbog čega je bio posebno zabrinut. Omogućen mu je razgovor sa psihologom tri puta nedjeljno i šetnja 3 puta po sat vremena dnevno. Kontakt maloljetnih pritvorenih lica sa spoljnim svijetom treba da bude intenzivniji i drugačije organizovan, naročito za one koji redovno pohađaju školu.</p>
---------------------------------	--	--	---

ZAPOSLENI

U toku je prijem službenika u skladu sa novom sistematizacijom radnih mjesta. Ovaj postupak će obezbijediti povećan broj službenika i da radna mjesta pokrivaju osobe sa odgovarajućim stepenom stručnosti. Obezbijeđen je dodatak na martovsku platu zbog otežanih uslova rada i plaćanje prekovremenog rada. Međutim, još uvijek se vode sporovi zbog ranijih dugovanja prema zaposlenima. Sredstva za nove uniforme su obezbijeđena. Povećan broj službenika koji bi trebalo da počnu da rade u narednim mjesecima, trebalo bi da obezbijedi manji pritisak na zaposlene u ZIKS-u, posebno na one u sektorima obezbjeđenja i tretmana. Međutim, smatramo da u odnosu na ljekare i medicinske tehničare Aktom o sistematizaciji i dalje nije predviđen dovoljan broj izvršilaca, i da je ZIKS-u potrebno više od dva ljekara u Podgorici i više od 13 tehničara na 1300 osoba. Očekujemo da povećan broj zaposlenih omogući svima i neophodnu pauzu (vrijeme u kome se može isključiti puna pažnja - "time-out"). Očekujemo i da će program obuke za sprečavanje sagorevanja na poslu ("burn-out"), početi da se primjenjuje i da će ova obuka biti obezbijeđena svima koji su u stalnom i neposrednom kontaktu sa pritvorenim i osuđenim osobama.

PREPORUKA	ODGOVOR ZIKS	OCJENA PRIMJENE
154. Povećati broj službenika posebno u sektorima za obezbjeđenje i tretman (CPT).	U toku je prijem u radni odnos po osnovu raspisanog oglasa za 254 službenika i namještenika.	154. <u>Preporuka primjenjena.</u> Novom sistematizacijom je povećan broj službenika, u toku je postupak zapošljavanja.

<p>155. Obezbijediti vrijeme za odmor u toku dnevnog rada (pauzu) svim zaposlenima.</p>	<p>Svi zaposleni koriste pravo na pauzu, ali zbog procesa rada u različitim terminima počev od 09,00 pa nadalje do kraja radnog vremena.</p>	<p>155. <u>Preporuka nije primjenjena.</u></p> <p>Zbog još uvijek nedovoljnog broja službenika, u praksi službenici ne znaju da mogu da koriste pauzu, tako da isključe pažnju i/ili prošetaju van neposrednog radnog mjesta.</p>
<p>156. Regulisati pravni status zaposlenima koji su nastavili da rade u skladu sa ugovorima o radu na određeno vrijeme nakon što su istekli (obnavljanjem privremenih rješenja) i to zaključenjem ugovora radu na neodređeno vrijeme, jer se njihovi ugovori smatraju takvima u skladu sa članom 26 Zakona o radu.</p>	<p>U toku je prijem u radni odnos po osnovu raspisanog oglasa 254 službenika. Svi službenici koji su u ZIKS primljeni na određeno vrijeme podnijeli su prijavu po raspisanom oglasu.</p>	<p>156. <u>Preporuka djelimično primjenjena.</u></p> <p>Izrađen je nov Akt o sistematizaciji radnih mjesta u ZIKS-u, pošto je ustanova postala sastavni dio ministarstva pravde. Na osnovu nove sistematizacije raspisan je konkurs za prijem službenika, u većem broju od postojećeg.</p>
<p>157. Obezbijediti isplatu dugovanih uvećanja zarade po osnovu prekovremenog rada, rad za vrijemevjerskih i državnih praznika i noćnog rada, da bi sesprječili sudski postupci i dalji troškovi tih postupaka.</p>	<p>157. Toku je realizacija ove mjere u saradnji sa Ministarstvom pravde i Agencijom za mirno rješavanje sporova</p>	<p>157. <u>Preporuka nije primjenjena</u></p> <p>Još uvijek se vode sudski postupci.</p>
<p>158. Obezbijediti redovnu isplatu uvećanja zarade za prekovremeni rad, rad za vrijeme vjerskih i državnih</p>	<p>Zakonom je ustanovljena obaveza da se za uvođenje prekovremenog rada od Upravne inspekcije traži odobrenje. Ovo</p>	<p>158. <u>Preporuka primjenjena.</u> Na platu za mart 2013. biće isplaćeno uvećanje zarade za prekovremeni rad.</p>

praznika i noćni rad.	je tokom 2012. godine učinjeno, odobrenje je dobijeno.	
159. Povećati broj obuka i kurseva za zaposlene porasporedu koji im omogućava da u njima učestvuju.	Svi programi po preporukama su urađeni i počelo sa realizacijom pojedinih programa	159. <u>Preporuka djelimično primjenjena.</u> Svi programi po preporukama su urađeni, ali su se sporo realizovale obuke, zbog nedovoljnog broja službenika i očekivanja nove sistematizacije.
160. Obezbjediti da stručne osobe, s odgovarajućim stepenom stručne spreme, budu na rukovodećim položajima u svim organizacionim jedinicama i sektorima ZIKS-a.	160. Mogućnost za realizaciju ove mjere je donekle ograničena nedostatkom kadrova koji ispunjavaju uslove propisane zakonom ili drugim aktom. Javnim oglasom su raspisana- oglašena i radna mjesta za rukovodeće kadrove.	160. <u>Preporuka je djelimično primjenjena,</u> ali se očekuje da će biti značajnije primjenjena po okončanju postupka zapošljavanja novih službenika, koji je u toku.
161. Predvidjeti zakonom beneficirani radni staž za načelnike ZIKS-a.	Uredbu kojom su regulisana radna mjesta na kojima se staž računa u uvećanom trajanju, Vladi Crne Gore predložilo je ministarstvo u čijoj nadležnosti je Fond za penzijsko invalidsko osiguranje. ZIKS je učestvovao u izradi Uredbe i predložio da sva radna mjesta u ZIKS zadrže računanje staža u uvećanom trajanju.	161. <u>Preporuka nije primjenjena.</u>
162. Povećati plate zaposlenima imajući	Svim zaposlenim u ZIKS po osnovu	162. <u>Preporuka je primjenjena.</u>

u vidu rad pod otežanim uslovima.	otežanih uslova rada zarada se uvećava za 30% (Odluka o uvećanju zarade državnim službenicima i namještenicima).	
163. Obezbijediti adekvatne uniforme i drugu neophodnu opremu za službenike ZIKS-a.	Izrađen je i dostavljen Ministarstvu pravde Prijedlog Pravilnika o uniformi, zvanjima i oznakama zvanja na dalju nadležnost. Usvajanjem Pravilnika pristupiće se nabavci uniformi. Sredstva za kupovinu uniformi predviđena su Budžetom za ovu godinu.	163. Preporuka primijenjena. Obezbijedena su sredstva i predviđeno raspisivanje tendera za nabavku uniformi.
164. Utvrditi odgovornost direktora, kao i Upravne inspekcije za kršenje prava, odnosno neblagovremenu zaštitu prava zaposlenih u ZIKS-u.	Odgovornost direktora, kao i Upravne inspekcije po ovim pitanjima je regulisana pozitivnim zakonskim propisima.	164. Preporuka nije primijenjena. Niko nije procesuiran zbog kršenja prava na rad zaposlenih u ZIKS-u.